2003, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ Ա, ԹԻՎ 23 (163)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ուխտի պատարագ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում

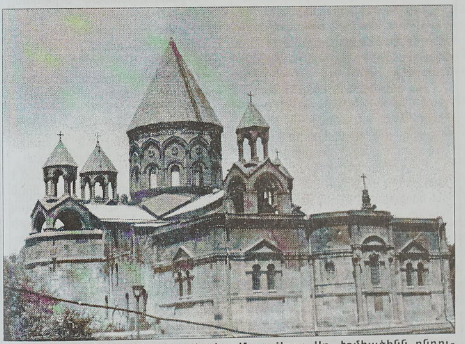

Նոյեմբերի 30-ին Մայր տաճարի օծման 1700-ամյա հոբելյանական արարողությունների շրջանակում Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածինն ընդունեց Գեղարքունիքի թեմի ուխտավորներին՝ առաջնորդությամբ թեմի առաջնորդական տեղապահ Տ. Դերենիկ վրդ. Դավթյանի:

«Սիրելի՛ ուխտավորներ, Գեղամա աշխարհից այսօր հավաքվել ենք այստեղ մեկ անգամ եւս խոնարհվելու Իջման Սուրբ Սեղանի առջեւ: ...Այսօր էլ մեր հույսն ու ապավենը մեր հավատքն է, այդ աներեր հավատքի տունը՝ հայոց սրբություն սրբոց Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածինը: 17 դար շարունակ տարբեր փորձությունների միջով է անցել Սբ. Էջմիածինը, բայց կարողացել է պահպանել իր ինքնությունը, հավատքը, ավանդույթներն ու վերջապես իր խոստովանությունը հանդեպ Հիսուս Քրիստոսի», - նշեց հայր սուրբն իր քարոզում:

Սբ. Պատարագին մասնակցում էին Մայր Աթոռի միաբաններ:

Ուխտավորների թվում էին Գեղարքունիքի մարզպետը, մարզային իշխանությունների այլ ներկայացուցիչներ:

Աղքատության հաղթահարմանը նվիրված խորհրդակցություն՝ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում

Նոյեմբերի 29-ին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում տեղի ունեցավ մեկօրյա հավաք-խորհրդակցություն՝ «Եկեղեցու դերը աղքատության հաղթահարման գործընթացում» թեմայով: Հավաքի կազմակերպիչն էր Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի հայաստանյան կլոր սեղանը:

Հավաքի մասնակիցներին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի անունից ողջունեց Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Արշակ վրդ. Խաչատրյանը:

Հայաստանում աղքատության հաղթահարման խնդիրների եւ այս հարցում եկեղեցու ունեցած դերի մասին զեկույցներով հանդես եկան ԵՀԽ հայաստանյան կլոր սեղանի խորհրդի անդամ Տ. Փառեն եպս. Ավետիքյանը, Կաթոլիկ օգնության ծառայության Կովկասի տարածաշրջանի ներկայացուցիչ Ռիչարդ Հոֆմանը, «Հայաստանյան էկումենիկ եկեղեցական փոխատվական ֆոնդ» հիմնադրամի տնօրեն-կառավարիչ Տիգրան Հովհաննիսյանը, այս խնդիրներով զբաղվող պետական այրեր եւ հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ:

Վեհափառ Հայրապետն ընդունեց Համաշխարհային բանկի գործադիր տնօրենների խորհրդի անդամներին

Դեկտեմբերի 10-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Հայաստանում գտնվող Համաշխարհային բանկի գործադիր տնօրենների խորհրդի անդամներին, որ ներկայացնում են Հոլանդիան, Սաուդյան Արաբիան, Արգենտինան, Կանադան, Շվեյցարիան, Ֆինլանդիան եւ Պակիստանը:

Նորին Սրբությունը, ողջունելով նրանց այցը Մայր Աթոռ, բարձր գնահատեց Համաշխարհային բանկի ծառայությունը հասարակական, սոցիալական ոլորտներում՝ մասնավորապես ընդգծելով ժողովրդի կյանքի բարելավման, երկրների տնտեսական զարգացման, աղքատության հաղթահարման ու խաղաղության հաստատման համար գործադրվող ջանքերը: Վեհափառ Հայրապետն իր գոհունակությունը հայտնեց նաեւ ՀԲ կողմից Հայաստանում իրականացվող ծրագրերի համար:

Հանդիպման ընթացքում զրուցակիցներն անդրադարձան եկեղեցի-պետություն հարաբերություններին, խոսվեց աղքատության նվազեցման նպատակով եկեղեցու կողմից իրականացվող ծրագրերի մասին:

Սուդանում աշխատող օդաչուներն իրենց երախտիքը հայտնեցին Վեհափառ Հայրապետին

Դեկտեմբերի 11-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Սուդանում աշխատող Հայաստանի քաղաքացիական ավիացիայի մի խումբ օդաչուների: Նրանք Մայր Աթոռ էին եկել իրենց երախտիքը հայտնելու Վեհափառ Հայրապետին՝ Մայր եկեղեցու այն աջակցության համար, որ ցուցաբերվեց նոյեմբերի 17-ին Սուդանում ավիավթարից զոհված իրենց գործընկերների հուղարկավորության կազմակերպման գործում: Օդաչուներն իրենց մասնավոր երախտիքը հայտնեցին Սուդանի հոգեւոր հովիվ Տ. Մյուռոն քհն. Սարգսյանին, որն անձամբ էր մեկնել դեպքի վայր եւ ապահովել դիակների տեղափոխումը Հայաստան: Դիակների տեղափոխման օրը Խարթումի Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցում կատարվել էր նաեւ հոգեհանգստյան արարողություն:

Վեհափառ Հայրապետն իր վշտակցությունը հայտնեց օդաչուներին՝ զոհված ընկերների համար՝ հայցելով Սուրբ Հոգու շնորհով Տիրոջ մխիթարությունը զոհվածների հարազատներին ու մտերիմներին:

Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ձեռամբ օծվեց Տավուշի մարզի Ոսկեվան գյուղի Ս. Գայանե եկեղեցին

Դեկտեմբերի 4-ին, ձեռամբ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, Գուգարաց թեմում օծվեց Տավուշի մարզի Ոսկեվան գյուղի Ս. Գայանե եկեղեցին: Վեհափառ Հայրապետին ուղեկցում էին Գուգարաց թեմի առաջնորդ Տ. Սեպուհ եպս. Չուլջյանը, Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի հայոց թեմի առաջնորդ Տ. Եզրաս եպս. Ներսիսյանը, Արմավիրի թեմի առաջնորդ Տ. Սիոն եպս. Ադամյանը եւ Մայր Աթոռի միաբաններ:

Տասնյակ տարիներ հնամենի այս եկեղեցին փակ էր հավատացյալների առջեւ: Եկեղեցին վերականգնվեց մոսկվաբնակ գործարար Արթուր Բաղրյանի ջանքերով:

Շնորհավորելով ներկաներին եկեղեցու օծման առիթով՝ Նորին Սրբությունը մասնավորապես նշեց. «Բազում տարիներ այս եկեղեցին լռել էր, աղոթք եւ շարական չէր հնչում նրա կամարների ներքո, հավատացյալն այստեղ երկրպագություն չէր առնում Ավագ Ս. Խորանից, իսկ Աստված, անհավատների մտածումով, թվում էր, թե դուրս է բերվել մեր կյանքից, եւ մեր ժողովուրդը խարխափում էր անհավատության մեջ: Բայց այսօր, հուրախություն մեզ ամենքիս, բարին մուտք է գործում Ձեր կյանքից ներս, Աստված կրկին խոսելու է Ձեզ հետ Իր կենարար պատվիրաններով ու պատգամներով, որպեսզի Ձեր կյանքը դառնա օրհնյալ եւ աստվածահաճո. որպեսզի չարը դուրս մղվի Ձեր հոգիներից ու սրտերից. եւ սերը, եղբայրասիրությունը, կամեցողությունը, ողորմածությունը վերստին Ձեր կյանքի ուղեկիցը լինեն.... Մեր ազգի փրկության ճանապարհը 1700 տարիներ շարունակ եղել եւ մնում է Աստծո ճանապարհը, որ անցնում է եկեղեցու միջով»:

Գարեգին Բ Կաթողիկոսն իր գնահատանքը հայտնեց նաեւ տեր եւ տիկին Արթուր եւ Գայանե Բաղրյաններին՝ պարգեւատրելով նրանց Հայ եկեղեցու «Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ» բարձրագույն շքանշանով:

Սրբազան արարողությանը ներկա էին Տավուշի մարզպետը, բազմաթիվ հավատացյալներ:

Հոգեհանգիստ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում

Դեկտեմբերի 7-ին, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում, հանդիսապետությամբ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, մատուցվեց Սբ. Պատարագ: Պատարագիչն էր Մայր Աթոռի միջեկեղեցական բաժնի պատասխանատու Գերաշնորհ Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանը:

Հավարտ Սբ. Պատարագի տեղի ունեցավ հոգեհանգստի արարողություն 1988թ. երկրաշարժի զոհերի, ինչպես նաեւ նորոգ հանգուցյալներ Տ. Սահակ արք. Այվազյանի եւ Տ. Մեսրոպ արք. Աշճյանի հոգիների հանգստության համար:

«Այսօր դեկտեմբերի 7-ն է... Մեր հայացքի առջեւ վերապատկերվում են ահավոր տեսարանները ողբերգական այդ օրվա, եւ մեր հոգին վերապրում է տրտմությունն ու ցավը: Սակայն մեր այդ տխրությանը, մեր վշտին ավելանում է մի նոր ցավ: Անցած շաբաթ մեր եկեղեցին երկու հավասարիմ եւ արժանավոր հոգեւորականների կորցրեց՝ Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսության երկու միաբանների՝ Սահակ արք. Այվազյանին եւ Մեսրոպ արք. Աշճյանին:

Վերջին տարիներին մենք ավելի մոտիկից ճանաչելու հնարավորություն ենք ունեցել Մեսրոպ Սրբազանին: Նա երջանկահիշատակ մեր նախորդի կողմից հրավիրվեց Մայր Աթոռ՝ իր օգտակարությունը եւ ծառայությունը բերելու Սբ. Էջմիածնին: Սրբազանը ուրախությամբ բազում գործ կատարեց գրքի արժանի բազում գործերի ընթացքում հասցրեց գրո արժանի բազում գործեր, աշխատանքներ իրականացնել ու իրագործել: Անհանգիստ էր, աշխատանքներ իրականացնել ու իրագործել: Անհանգիստ էր ծեր, աշխատանքներ իրականացնել ու իրագործել: Անհանգիստ էր իր բնավորությամբ, ստեղծագործելու իր տարերքի մեջ, փնտրում էր իր ժողովրդին, որը պետք է զորացնի նորը, որը պետք է ուրախացներ ժողովրդին, որը պետք է զորացներ նոր, որը պետք է ուրախացներ մեր հայրենիքն ու եկեղեցին»,- նշեց Նորին Սրբությունն իր խոսքում:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Վախճանվեց Գերշ. Տ. Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Աշճյանը

Դեկտեմբերի 2-ին՝ երեկոյան ժամը 8-ին, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում անակնկալ, սրտի կաթվածից վախճանվեց Գերաշնորհ Տ. Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Աշճյանը:

Հանգուցյալ Սրբազանը, լինելով Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության միաբան, վերջին տարիներին բնակություն էր հաստատել Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում եւ իր ծառայությունն էր բերում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսությանը եւ հայրենիքին:

Մայր Աթոռում մշտապես բարձր է գնահատվել Սրբազան Հոր հոգեւոր, մշակութային, հասարակական գործունեությունը, Հայաստանում քրիստոնեությունը իբրեւ պետական կրոն հռչակման 1700-ամյակի տոնակատարությունների կազմակերպման գործում նրա մեծագույն ավանդը, ինչպես նաեւ հայագիտական եւ գրական բազմավաստակ ծառայությունը:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբանությունը, պաշտոնեությունը եւ հավատացյալ դասը խորապես սգում են Սրբազան Հոր անժամանակ մահը եւ աղոթում հանգուցյալի հոգու հանգստության համար:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ հանուն Ամենայն Հայոց Հայրապետության հոգեւոր դասի եւ պաշտոնեության, ցավակցություններ է հայտնել Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսին:

Սրբազան Հոր հուղարկավորությունն իր կամքի համաձայն կատարվել է Անթիլիասում՝ դեկտեմբերի 8-ին:

Դեկտեմբերի 7-ին, Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում, հավարտ Սբ. Պատարագի կատարվեց հոգեհանգստյան արարողություն՝ Սրբազան Հոր հոգու հանգստության համար:

Յիշատակն արդարոյն օրհնութեամբ եղիցի:

▼▼▼

Մեսրոպ արք. Աշճյանը (ավազանի անունով՝ Հրայր) ծնվել է 1941 թ. հունվարի 3-ին Բեյրութում:

Նախնական կրթությունը ստացել է Բեյրութի Սբ. Նշան ազգային վարժարանում:

1957-1961 թթ. սովորել է Անթիլիասի դպրեվանքում:

1961 թ. ձեռնադրվել է կուսակրոն քահանա:

1962-1963 թթ. Շվեյցարիայում, ապա՝ ԱՄՆ-ում հետեւել է առանձին դասընթացների:

1963 թ. ստացել է վարդապետական աստիճան:

1964-1970 թթ. Անթիլիասում եւ Հալեպում կատարել է ուսուցչական եւ դասախոսական աշխատանքներ, եղել «Հասկ»-ի խմբագիր:

1970 թ. մեկնել է ԱՄՆ եւ Նյու Ջըրսիի Փրինստոնի աստվածաբանական համալսարանում ուսանել աստվածաբանություն, եկեղեցական պատմություն, ծիսագիտություն, ստացել մագիստրոսի աստիճան՝ Ներսես Լամբրոնացու «Հոռմկլայի ճառ»-ի մասին գրած ուսումնասիրության եւ թարգմանության համար, ստացել նաեւ մագիստրոսի երկրորդ աստիճան:

1973-1977 թթ. Իրանում (Սպահան, Նոր Ջուղա) վարել է առաջնորդի պաշտոն:

1977 թ. ընտրվել է Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսության Հյուսիսային Ամերիկայի Արեւելյան շրջանի եւ Կանադայի թեմի առաջնորդ:

1976 թ. ստացել է ծայրագույն վարդապետական աստիճան:

1977 թ. ձեռնադրվել է եպիսկոպոս՝ ձեռամբ Մեծի Տանն Կիլիկիո Գարեգին Բ Աթոռակից Կաթողիկոսի:

1983 թ. արժանացել է արքության պատվի:

1993 թ. Երեւանում հիմնել է «Ներսես Մեծ» բարեգործական հիմնադրամը:

1996-2000 թթ. Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում վարել է Հայաստանում քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակման 1700-ամյակի գրասենյակի վարիչ-տնօրենի պաշտոնը:

2001 թ. Երեւանում հիմնել է «Մուղնի» հրատարակչությունը:

Տ. Մեսրոպ արք. Աշճյանը բազմաթիվ գրքերի հեղինակ է: Նրան շնորհվել է ՀՀ ԳԱԱ պատվավոր դոկտորի կոչում:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

Մեսրոպ արք. Աշճյանի հիշատակին

«Գրեա. երանի մեռելոցն, որք ի Տէր ննջեցին այժմիկ վաղվաղակի.զայս ասէ Հոգին, քանզի հանգեան յաշխատութենէ իւրեանց. բայց միայն գործք իւրեանց չոգան զհետ նոցա»:

(Յայտն. ԺԴ 13)

Ի Տեր հանգյավ բոլորիս կողմից սիրված մի հոգեւորական, ով իր կյանքով սովորեցրեց մեզ գնահատել տրված ամեն մի պահ, վայրկյան:

Հաճախ մենք հակված ենք լինում այնպիսի գործեր անելու, որոնք առաջին փորձությանն իսկ չեն դիմանում. այրվում են: Յուրաքանչյուրի գործը կրակով է փորձվելու, ինչպես պատգամում է Պողոս առաքյալը. այն ամենը, որ խոտ է, փայտ, այրվելու ու ոչնչանալու ենթակա է. մնալու են միայն ոսկին, արծաթը, պատվական քարերը...

Սրանք են հետեւելու մարդուն, այդ գործերն են մնալու, եւ դրանք տեսնելով են «մարդիկ փառավորելու ձեր Հորը, որ երկնքում է»: Որքա՜ն պարզ է տերունական պատգամը եւ որքա՜ն հասկանալի, ու թվում է, թե նաեւ՝ իրագործելի:

Այդ պատգամն էր հենց սովորեցնում մեզ երջանկահիշատակ Սրբազանը: Վկա՝ այն ամենը, ինչ նա թողեց հայաստանաբնակներիս մեջ այս մեկ տասնամյակի ընթացքում:

Այն ամենը, ինչ պահում ենք մեզ, վաղ թե ուշ կորցնելու ենք, կորցնելու ենք հավիտյան: Ինչպես տերունական հայտնի առակում, երբ մեկ քանքար ստացողը, այն փաթաթելով, ծածկեց թաշկինակով ու նույնությամբ վերադարձրեց իր տիրոջը, երբ վերջինս եկավ ու հաշիվ պահանջեց հանձնված քանքարների համար: Ինչ որ տալիս ենք ուրիշներին՝ կարիքավորներին, հիվանդներին, բանտարկյալներին, անօգնականներին, որբերին, հենց այդ է մնալու եւ հենց այդ է հետեւելու մարդուն: Հենց այդ չափով է վարձատրելու մեզ մեր Երկնավոր Հայրը:

Երջանկահիշատակ Սրբազանը լավագույն օրինակը հանդիսացավ մեզ համար. բազում մարդկանց սրտեր մոտեցրեց Ավետարանին ու եկեղեցուն, բազում մանուկների՝ եկեղեցու Սբ. Ավազանում մկրտելու առիթ հանդիսանալով՝ Հայ եկեղեցուն անդամագրեց...

Հիրավի, մեր Տերը նրան շնորհել էր անհուն եռանդ ու նվիրում՝ իր աստվածահաճո գործերը կատարելու համար:

Մեծ է մեր վիշտը, քանի որ մեծ է կորուստը... Վստահ ենք, որ այդ նույն եռանդով հիմա էլ նա, անցնելով հաղթանակած եկեղեցու զինվորների շարքերը, շարունակելու է իր բարեխոսական աղոթքները մեզանից ամեն մեկի համար, մեր Սուրբ եկեղեցու համար, մեր ժողովրդի համար:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի. ամէն:

ՔԴԿ-ի եւ «Քրիստոնյա Հայաստան» թերթի աշխատակազմ

ԾԵՆՆՈՒԴԱ Գ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ ՄԿՐՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՀԱՐՑԵՐԻՆ

Սկիզբը՝ թիվ 19-22

ՀԱՐՑ 9: Ավելի լավ չէ՞ր լինի, եթե ասեինք, որ մկրտությունը Քրիստոսի հետ հարություն առնել է նշանակում եւ ոչ թե Նրա հետ մեռնել, որովհետեւ մահը վնասակար է, անօգտաբեր, մինչ հարությունն օգտաբեր է:

Մկրտությունը Քրիստոսի հետ մեռնել եւ Նրա հետ հարություն առնել է, ինչպես առաքյալը բացատրում է հռոմեացիներին ուղղած իր թղթում. ***«Եթե տնկվեցինք միասին Նրա մահվան նմանությամբ, նաեւ Նրա հարության [նմանությամբ կլինենք]»*** (Հռոմ. Զ 5) եւ՝ ***«Եթե մեռանք Քրիստոսի հետ, հավատում ենք, որ նաեւ կապրենք Նրա հետ»*** (Հռոմ. Զ 8):

Այս հարցում ոչ որ չպետք է հիմնվի սեփական դատողությունների վրա եւ շեղվի եկեղեցու վարդապետությունից՝ ասելով, որ մահն անարժեք է, իսկ հարությունը՝ օգտաբեր: Սուրբ Գիրքն ասում է. ***«Կամ չգիտե՞ք, որ երբ մկրտվեցինք Քրիստոս Հիսուսով, Նրա մահվամբ մկրտվեցինք: Մկրտությամբ թաղվեցինք Նրա հետ մահվան մեջ, որպեսզի ինչպես Քրիստոսը հարություն առավ մեռելների միջից Հոր փառքով, մենք նույնպես քայլենք կյանքի նորոգությամբ»*** (Հռոմ. Զ 3, 4): Առաքյալը սա կրկնում է կողոսացիներին ուղղած իր թղթում՝ ասելով. ***«.... թաղվելով Նրա հետ մկրտության մեջ, որով Նրա հետ հարություն առաք հավատով, Աստծո ներգործությամբ, Ով հարություն տվեց Նրան մեռելների միջից»*** (Կող. Բ 12): Այս համարներից մենք տեսնում ենք, որ մկրտությունը միաժամանակ եւ մահ է, եւ հարություն: Հիրավի՛, ովքեր արհամարհում են Քրիստոսի հետ մեռնելը, չեն կարող ընդունել Նրա հարության օրհնությունը:

Այստեղ կարելի է հարցնել. ինչո՞ւ մկրտության մեջ մահ կա, եւ ո՞րն է դրա կարեւորությունը:

ա) Սրա նպատակը Տեր Հիսուս Քրիստոսի հետ հաղորդակից լինելն է: Առաքյալը չասաց, թե ինքը միայն Նրա հարության զորության մեջ է մտնում, այլ՝ ***«.... ճանաչելու Նրան եւ Նրա հարության զորությունը, Նրա չարչարանքներին հաղորդությունը՝ կերպարանակից լինելու Նրա մահվանը»*** (Փիլ. Գ 10), եւ՝ «Եվ Քրիստոսի հետ խաչը ելնեմ» (գրքի բնագրում՝ ըստ հունարեն հայտնի բնագրերի՝ «խաչվեցի») (Գաղ. Բ 20): Եվ «Քրիստոսի հետ մեռնել» արտահայտությունը հաճախ կրկնվում է Հռոմ. Զ գլխում:

բ) Մարդու ապականված հին բնությունը պետք է մկրտության մեջ մեռնի, որպեսզի մարդը կարողանա նոր բնություն ստանալ: Ահա այս միտքն է առաքյալն արտահայտում, երբ խոսում է մկրտության մեջ հին մարդուն խաչելու մասին. հռոմեացիներին ուղղված թղթի Զ գլխում նա ասում է. ***«Սա՛ իմացեք, որ մեր հին մարդը Նրան խաչակից եղավ, որպեսզի մեղքի մարմինը խափանվի եւ այլեւս չծառայենք մեղքին: Որովհետեւ մեռնողն արդարացած է մեղքից»*** (Հռոմ. Զ 6-7): Ահա այստե՛ղ է մահվան օգուտը: Մահը, ինչպես ոմանք կարծում են, վնասակար չէ: Մեզ եւ մեր հին մարդու համար լավ է մեռնել, որպեսզի կարողանանք հարություն առնել նոր բնությամբ՝ ըստ Աստծո պատկերի: Իսկ ապականված բնությունը չունի Քրիստոսի հետ հարություն առնելու զորություն: Մեր հին մարդու համար էական է մեռնելը, որպեսզի կարողանանք ապրել:

գ) Նրա մահվանը հաղորդակից լինելը նշանակում է, որ մենք խոստովանում ենք, որ ընկած էինք մահվան դատավճռի տակ, այսինքն՝ մեռած էինք մեր մեղքերում: Քրիստոսը մեռավ մեզ համար եւ թաղվեց: Ահա թե ինչու ենք մենք մկրտվում Նրա մահվան մեջ: Քանի դեռ մեր մեղքերի վարձը մահն է, մենք մկրտության մեջ Քրիստոսի հետ թաղվելու կարիքն ունենք: Այսպես մենք ընդունում ենք Քրիստոսի հետ հարություն առնելու օրհնության պարգեւը:

դ) «Հարություն» բառի սովորական իմաստը մեռելների միջից հարություն առնելն է: Ով մկրտության մեջ հարություն է առնում Քրիստոսի հետ, նախ պետք է Նրա հետ մեռած լինի, որ կարողանա հարություն առնել: Եթե չի մեռել, ինչպե՞ս պիտի հարություն առնի:

ՀԱՐՑ 10: Ինչո՞ւ այն անձը, ում ծնողները մկրտված եւ ադամական մեղքից ազատված են, պետք է նույնպես մկրտվի:

Մենք մահվան դատավճիռը մեր անմիջական ծնողներից չենք ստացել, որպեսզի նրանց մկրտությամբ փրկվենք, այլ ստացել ենք ուղղակիորեն Ադամից եւ Եվայից՝ առաջին մարդկանցից: Մենք Ադամի երանքում էինք (երանք նշանակում է զոստկատեղի հատվածը, երիկամունք: Սա մարմնի այն մասն է, ուր պտղաբերության՝ որդեծնության զորությունն է գտնվում). երբ Ադամի բնությունը մեղանչեց եւ նա մահվան դատապարտվեց, նրա երանքում ամեն ինչ մահկանացու դարձավ: Մենք դուրս ենք եկել Ադամի երանքից մահվան դատապարտությամբ: Ուստի մահվան պատիժը Ադամից փոխանցվեց նաեւ նրա բոլո՛ր սերունդներին եւ ո՛չ թե միայն Կայենին, Աբելին ու Սեթին: Այս մասին Սուրբ Գիրքն ասում է. ***«Ինչպես մեկ մարդով մեղքն աշխարհ մտավ, եւ մեղքով՝ մահը, այդպես մահը տարածվեց բոլոր մարդկանց վրա, որովհետեւ բոլորը մեղանչեցին»*** (Հռոմ. Ե 12), նաեւ՝ «Ինչպես Ադամով ամենքը մեռնում են, այդպես էլ Քրիստոսով ամենքը կկենդանանան» (Ա Կոր. ԺԵ 22): Ուստի մահը դատապարտություն է մարդկային ամբողջ ցեղի համար: Ամեն ծնվող մարդկային էակ մահվան է դատապարտված, որովհետեւ նա Ադամի երանքում էր, երբ Ադամը դատապարտվեց:

Մահվանից փրկությունն անհատական փրկություն է եւ կախում չունի ծնողների մկրտված կամ չմկրտված լինելուց: Այս փրկությունը կարիքն ունի ապաշխարության եւ հավատի՝ մկրտության ու Քրիստոսի արյան, ինչպես նաեւ շնորհառիթ բոլոր միջոցների հանդեպ (Այսինքն՝ այն միջոցների, որոնցով աստվածային շնորհն է տրվում կամ գործում): Չկան մեղք չունեցող ծնողներ: Սաղմոսերգուն ասում է. «Անօրենության մեջ հղացավ եւ մեղքի մեջ ծնեց ինձ իմ մայրը» (Սաղ. Ծ 5):

Մենք ծնվելու ենք մեղքի մեջ այնքան ժամանակ, քանի դեռ չենք ազատվել ապականության ծառայությունից (Հռոմ. Ը 21): Իսկ ե՞րբ ենք ազատվելու այս ապականությունից: Առաքյալը մեր մարմնի մասին ասում է. ***«Այսպես է նաեւ մեռելների հարությունը. [մարմինը] սերմանվում է ապականությամբ եւ հարություն առնում առանց ապականության.... Քանզի այս ապականությունը պետք է անապականություն հագնի եւ այս մահկանացուն՝ անմահություն»*** (Ա Կոր. ԺԵ 42, 53): Ե՞րբ տեղի կունենա սա: Երբ փողը հնչի եւ մեռելները հարություն առնեն:

Շարունակությունը՝ էջ 5

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ԵՂԻԱ Ա ԱՐՃԻՇԵՑԻ
(703-717)

Արաբական զորավար Օկբայի կարգադրությամբ Սահակ Գ Ձորոփորեցու մարմինը Դվնում պատվով հողին հանձնելուց հետո կաթողիկոս ընտրվեց Բզնունյաց եպիսկոպոս Եղիան, որ ծնունդով Աղիովիտ գավառի Արճեշ ավանից էր: Թե որոնք էին նրա առավելությունները, որ նրան հայրապետական իշխանության բերեցին, դժվար է ասել: Առավել հավանական է այն, որ նա արաբների հետ համագործակցության կողմնակիցներից էր, որը եւ նրան հասցրել էր կաթողիկոսական աստիճանին: Աչքի է ընկել առավելապես վարչական գործունեությամբ եւ պաշտոնավարել է, պատմիչների համաձայն, 13 կամ 14 տարի: Բացահայտ սխալ պետք է համարել նրան վերագրված 3 եւ 23 տարիների կաթողիկոսական շրջանը, իսկ 13-ի եւ 14-ի շփոթը կապված է Գ եւ Դ թվականների աղավաղման հետ: Հետեւաբար Եղիան հովվապետել է 703-ից մինչեւ 717 թվականը, չնայած Ասողիկը նրա ընտրությունը դնում է 709, իսկ Սամվել Անեցին՝ 704 թվականին:

705 թվին մեռավ Աբդուլմելիք խալիֆը, որին հաջորդեց նրա որդի Վալիդը (Վլիթ), որը գահակալեց 10 տարի: 715 թվին գահն անցավ Վալիդի եղբայր Սուլեյմանին, որը շատ չանցած՝ 717 թվին մահացավ՝ գահը թողնելով իր հորեղբորորդի Օմար Բ-ին՝ Եղիա Ա Արճիշեցու ճիշտ վերջին տարում: Հայաստանն իր մեծ մասով վերածվել էր արաբական երկրամասի, իսկ բյուզանդական գահին իրար էին հաջորդում ինքնընտիր կայսրերը՝ միմյանց սպանելով: 705 թվին գահին վերականգնվեց քիթը կտրված Հուստինիանոս Բ-ն, որին աջակցեցին խազարները: Սակայն 711-ին գահին տիրացավ Փիլիպիկոս Վարդանը, 715-ին՝ Անաստաս Բ-ն, 716-ին՝ Թեոդոս Գ-ն, իսկ 717-ին՝ Լեւոն Գ Իսավրացին, որի օրոք կայսերական իշխանությունը կայունացավ:

Հայաստանի արաբական մասում ոստիկան եղավ Մուհամմեդ իբն-Օկբան, որն իր երեքամյա իշխանության շրջանում երկիրը կառավարեց խաղաղությամբ: Երբ Հուստինիանոս Բ-ն կրկին վերահաստատվեց Բյուզանդիայի գահին, փորձեց իր իշխանությունը տարածել հայկական գավառների վրա, իսկ հայերն էլ, որոնց գլուխ կանգնած էր Սմբատ Բյուրատյանը, տեսնում էին, որ Օկբա զորավարը խեթ է նայում հայ նախարարներին՝ չնայած հաշտ գործելակերպին: Ղեւոնդի խոսքերով՝ Վալիդը կարգադրում է Օկբային ոչնչացնել հայ նախարարական տոհմերը՝ իրենց հեծելազորով, իսկ հայերն էլ, Սմբատ Բյուրատյանի առաջնորդությամբ, օգնում են բյուզանդացիներին արշավանքի ժամանակ: Սակայն Դրաշպետի (Վանանդի գավառ) ճակատամարտում բյուզանդացիներն արաբներից չարաչար պարտվեցին, իսկ Սմբատ Բյուրատյանն ու նրան աջակից նախարարները, որոնց հաջողվեց փախչել Բյուզանդիա, բնակության համար ստացան Փույթ կամ Փոթի քաղաքը:

Օկբայի վերաբերմունքը հայերի նկատմամբ կտրուկ փոխվեց: Նրա հրամանով Կասմը կամ Կաշմը (իմա՛ Քասըմ), որ Նախճավանի կառավարիչն էր, հրավերներ ուղարկեց հայոց նախարարներին՝ իբրեւ թե նրանց զորամասերը արքունի բանակի մեջ ներառելու եւ ռոճիկ վճարելու համար: Շատ նախարարներ արձագանքեցին հրավերին եւ ժամանեցին Նախճավան ու Խրամ ավան, որտեղ արաբները, նենգորեն խաբելով, նրանց զինաթափեցին եւ լցնելով հիշյալ բնակավայրերի եկեղեցիները՝ կրակի տվեցին: Հայ նախարարության ծաղիկն աննկարագրելի տանջանքներով ոչնչացվեց: Մինչեւ հրկիզելն արաբները հայերին առաջարկեցին ընդունել իսլամը եւ մերժում ստանալով՝ իրագործեցին իրենց սեւ գործը: Նախճավանում այրվածների թիվը, ըստ Ստեփանոս Օրբելյանի, 800 էր, իսկ Խրամի եկեղեցում զոհվածներինը՝ երեւի դրա կեսի չափ, այնպես որ հայ նախարարությունն ավելի քան 1200 զոհ տվեց: Մ. Օրմանյանը հայ նախարարների ողջակիզումը դնում է 707 թվին, որը թերեւս ճիշտ չէ: Ավելի հավանական է կարծել, որ այդ տեղի ունեցավ Դրաշպետի հաղթանակից հետո՝ հենց նույն 705 թվականին: Եվ, իրոք, Օկբայի իշխանությունը Հայաստանում սկսվում է ոչ թե 705 թվից, այլ 703-ից, հետեւաբար խաղաղության երեք տարիներն ավարտվում են 705-ին:

Հայ նախարարների հետապնդումների նոր ալիք սկսվեց Նախճավանի եւ Խրամի եկեղեցիներում՝ նրանց նշանակալից մասի ողջակիզումից հետո: Շատ նախարարներ բանտ նետվեցին եւ ենթարկվեցին աներեւակայելի խոշտանգումների՝ անբնական ու անհնարին տուգանքներ կորզելու նպատակով: Ովքեր էլ կարողացածի չափ վճարում էին, չէին ազատվում՝ երդման համաձայն, այլ նոր պահանջների էին ենթարկվում՝ մինչեւ լրիվ սնանկանալը: Սակայն խնդիրը դրանով չէր ավարտվում, որովհետեւ դրան հետեւում էին բռնի ուրացության փորձերը եւ կախաղանը: Այսպես վարվեցին Սմբատ Աշոտյանի, Գրիգոր եւ Կորյուն Արծրունիների, Վարազշապուհ Ամատունու ու եղբոր եւ շատ այլ նախարարների հետ, որի արդյունքում, Ղեւոնդի խոսքերով, աշխարհը զրկվեց նախարարներից: Երկիրը մնաց անառաջնորդ, որից օգտվելով՝ արաբներն ուզածի պես ավերում ու ավարում էին երկիրը, գերում ու կողոպտում եւ անապատացնում այն: Շուտով թշնամին իր զայրույթը թափեց Դվինի բնակչության վրա:

Գերիներին եւ ավարը հավաքում էին Դվինում եւ այնուհետեւ մեծ բազմությամբ տանում էին Դամասկոս: Դժվար է ասել, թե ինչն էր պատճառը, որովհետեւ պատմիչներն այդ մասին լռում են, Մուհամմեդ իբն-Օկբան Վալիդի հրամանով ետ կանչվեց, եւ նրա փոխարեն ուղարկվեց Աբդուլ-Ազիզը: Թերեւս պատճառն արաբ ոստիկանի սահման չճանաչող անգթությունն էր եւ երկիրը փաստորեն ամայացնելը, որը մի կողմից, կամա թե ակամա, ծնում էր հակաարաբական շարժում, իսկ մյուս կողմից՝ նվազեցնում երկրի հարկատվական հնարավորությունները: Այսպես թե այնպես, նոր ոստիկանը Հայաստան եկավ շինարարական եւ հաշտարարական հանձնարարականներով: Սա ոստիկան կարգվեց 706 թվականին եւ գալով Հայաստան՝ վերականգնեց Դվինի պարիսպները եւ երկրի խաղաղությունը:

Այս ժամանակներում եղավ Վահան Գողթնացու գերեվարությունը: Գողթնի Խոսրով իշխանը, որ զոհ գնաց Նախճավանի ողջակիզմանը, Վահան անունով որդի ուներ, որը գերիների հետ Դամասկոս քշվեց չորս տարեկան հասակում: Այնտեղ նա իսլամացվեց եւ ստացավ Վահաբ անունը: Ուսման մեջ առաջադիմելով՝ նա արքունիքում դիվանապետ նշանակվեց: Գերիների մեջ էր նաեւ Շուշանիկ Կամսարականը, որը Վարդանակերտի կռվի ժամանակ խնդրել էր գթալ հայ զինվորների ձեռքից ու Երասխի սառույցներից մազապուրծ եղած արաբ ռազմիկներին: Անշուշտ, հայ իշխանուհու կատարած բարերարությունը վաղուց մոռացվել էր, եւ նա էլ քշվել էր Արաբիա: Հայ իշխանուհին Խառան քաղաքում ենթարկվեց հատուկ բռնությունների, խիստ բանտարկության, քաղցի, ծարավի եւ անգամ խոշտանգումների, սակայն նա հրաժարվեց մահմեդականանալ եւ տանջամահ արվեց Խառանի բանտում: Շուշանիկի մահը Մաղաքիա Օրմանյանը դնում է 708 թվին, չնայած բոլոր հիմքերը կան այն թվագրելու 706-ով կամ 707-ով: Երբ նրա մահվան լուրը հասավ եղբորը՝ Գագիկ Կամսարականին, վերջինս Վարդանակերտ ավանում ավարտին էր հասցրել Վարդանակերտի հաղթանակին նվիրված ուխտի եկեղեցու շինարարությունը: Եկեղեցու նավակատիքի հանդեսին նա միացրեց նաեւ իր վկայված քրոջ տոնական հիշատակը: Շուշանիկ Կամսարականը հիշվում է ճառընտիրների մեջ, բայց զարմանալիորեն տեղ չի գտել «Յայսմաւուրք»-ում:

Շարունակությունը՝ էջ 4

Սկիզբը՝ թիվ 22

ՆԱԽԱՄԱՇՏՈՑՅԱՆ ԳԻՐ

Վերարծարծելով հայտնի փաստերը

Որո՞նք էին այդ դպրությունները:

Ամենայն հավանականությամբ՝ հունարենն ու ասորերենը, որոնք քրիստոնեության մուտքից հետո Հայաստանում դարձել էին քարոզչության լեզու: Հենց նրանք էլ հեթանոսական այլ արժեքների հետ մեկտեղ թաղել էին հայոց գիրն ու մշակույթը: Կործանվել էին հին աստվածները, հողին էին հավասարվել բագիններն ու մեհյանները, ոչնչացվել էր ամբողջ հեթանոսական մշակույթը: Առաջին քրիստոնյաներն այս հարցում շատ խիստ էին ու անզիջում:

Ագաթանգեղոսը գրում է, որ նրանք առաջինը դպրության Տիր աստծու տաճարը քանդեցին ու ավերեցին. **«Աղա [Տրդատ] թագավորն իսկույն տիրաբար հրաման տվեց, որ ամենքի հավանությամբ գործը երանելի Գրիգորի ձեռքը հանձնելու, որպեսզի նախկին հայրենի, հնամենի եւ նախնիների ու իր կողմից աստված անվանված չաստվածները անհիշատակ դարձնի, մեջտեղից ջնջի: Աղա ինքն իսկ թագավորը, ամբողջ զորքով հանդերձ Վաղարշապատ քաղաքից շարժվեց գնաց Արտաշատ քաղաքը, ավերելու այնտեղ Անահիտ դիցուհու բագինը եւ այն, որ երազամույն կոչված տեղում էր գտնվում: Նախ ճանապարհին հանդիպեցին քրմական դպրության դպիր, Որմիզդի գրչի դիվան կոչված, երազացույց, երազահան պաշտամունքի Տիր աստծու իմաստության ուսման մեհյանը եւ ամենից առաջ սկսեցին այն քանդել, այրել, ավերել»** (Պատմություն Հայոց, 1983, էջ 437): Ուրեմն առաջինը քանդել են հին գրի օջախը:

Ահա այս է եղել իրականությունը, նախամաշտոցյան գիրը դուրս է մղվել գործածությունից, թաղվել ասորական ու հունական դպրությունների կողմից (որոնք եկել էին տարածելու քրիստոնեության գաղափարները) եւ մոռացվել:

Քրիստոնեության մուտքից հարյուր տարի անց, երբ համեմատաբար խաղաղվել էին կրքերը, եւ քրիստոնեությունը դարձել էր ազգային գաղափարախոսության մաս, ահա եւ կարիք զգացվեց ազգային գրի ու այբուբենի: Բայց հինը, որը պահպանվել էր ասորի եպիսկոպոս Դանիելի մոտ, արդեն հնացել էր, խզվել էր կապը, անհրաժեշտ էր այն նորոգել կամ ստեղծել նորը: Պատահական չէ, որ, ըստ մատենագիրների, երբ դանիելյան գրերը հասնում են Սահակին ու Մաշտոցին, նրանք ուրախանում են: Այսինքն՝ վերականգնվում է խզված կապը: Բայց անցյալն արդեն անցյալում էր եւ պետք էր մտածել ապագայի մասին:

Նախամաշտոցյան գրի առկայության օգտին խոսում է նաեւ հետեւյալ իրողությունը: Հայտնի է, որ անմիջապես գրերի գյուտից հետո բարձր թռիչքի հասավ հայ մատենագրությունը, որի հիմքը գրավոր հայերենն էր: Այնքան բարձր էր այդ թռիչքը, որ հետագա բոլոր ժամանակների համար այն մնաց որպես ոսկեդար: Եթե նախկինում մենք չունենայինք մշակված, համակարգված հայոց լեզու, եւ դա ոչ միայն որպես բանավոր, այլեւ գրավոր խոսք, ապա դժվար թե անմիջապես մաշտոցյան գրերից հետո այն հասներ այդպիսի կատարելության: Այդպիսի արագությամբ բանավոր հայերենը չէր կարող դառնալ անթերի ու բարձրարվեստ գրավոր եւ գրական լեզու: Թե ինչ լեզվով էին խոսում արքունիքում, եւ կամ ինչ բարբառ էր բնորոշ ռամիկ խոսքին, դա այլ հարց է, բայց գրականության (ամբողջ մշակույթի) պատմությունը չի կարող անտեսել այդ իրողությունը: Ինչո՞ւ անմիջապես մաշտոցյան գրերի գյուտից հետո ստեղծվեց հայոց գրական ու գրավոր լեզու: Պատասխաններից մեկն էլ, անշուշտ, այն է, որ այդ լեզուն չէր կարող ստեղծվել պարապ տեղը: Այն անպայման ուներ իր հիմքերն անցյալի մեջ: Ուրեմն պետք է լիներ նախամաշտոցյան գիր, որը կանոնակարգեր եւ հունի մեջ դներ ժամանակի գրական հայերենը՝ գրաբարը:

Դավիթ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ
Գրականագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Գրիգոր Նարեկացու «ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱՂԻ» նոր մեկնությունը

Սկիզբը՝ թիվ 22

Բ մաս

Գրիգոր Նարեկացու «Յարութեան տաղի» երրորդ մասում տրված են սայլի, մի քանի ծաղկաբույսերի, խարտիշագեղ մանկան եւ սայլի չորս գնդի (կուրծք) հարանվանումները եւ դրանց մեկնությունը, որոնք եւ նախորդ բանասերների ուսումնասիրություններում տեղիք են տվել թյուրընկալումների: Այդ 12 տող մեկնությունը՝ սկսած «Սայլն ի Սինեայ» տողից մինչեւ «Ավետարանն էր Քրիստոսի» տողը, Նարեկացու տաղին անհարազատ հետագա հավելում պետք է համարել: Իմ այս եզրակացությունը՝ հիմնված մեկնության հեղինակի պարզունակ, մակերեսային «վերլուծումների» վրա, այնուհետեւ հաստատվեց նաեւ ձեռագրական աղբյուրներով. «Յարութեան տաղի» 12 գրչագրերից ութը (տես Մաշտոցի անվ. Մատենադարանի թիվ 8655 (թ. 33-35ա), 7694 (թ. 1բ-3ա եւ 3ա-32բ), 4466 (թ. 17բ, 18ա), 5066 (թ. 2բ), 7672 (թ. 14աբ), 3637 (թ. 720բ-721ա), 3263 (թ. 70աբ) չունեն այդ 12 տող մեկնությունը, որ բացահայտ վկայում է հետսամուս ընդմիջարկման մասին (վերը բերված «Յարութեան տաղի» բնագրում մեկնության հատվածն առանձնացված է շեղատառով):

Ամենից առաջ անհաջող է, երբ սայլը, որն *«անուշահոտ բուրմամբ ընթանար»*, նույնացվում է Սինայից Մովսեսի բերած երկրորդ Օրենքի հետ: Իսկ դա կնշանակի, որ Քրիստոսը Մովսեսի երկրորդ Օրենքով է մտնում Երուսաղեմ: Աստվածաբան չպետք է լինել բնավ՝ հասկանալու համար, որ Քրիստոսի բերած հարության գաղափարը ոչ մի կերպ չի առնչվում ո՛չ Հին Ուխտի տապանակի, ո՛չ Մովսեսի երկրորդ Օրենքի հետ:

Այնուհետեւ ինչպե՞ս կարող է հարյուր բարդ (դեզ) խոլորձանը (խոլորձներ) նույնացվել **նահապետների եւ մարգարեների** հետ, եթե նույն տաղում այդ մարգարեներից վերջինը՝ Հովհաննես Մկրտիչը, ներկայացվում է ոչ թե բույսի, այլ ճորս սայլորդի իրական կերպարանքով: «Յարութեան տաղի» մեկնիչի պարզամտությունը երեւում է հատկապես նրանից, երբ **վեց բարդ** կորնկանը նույնացնում է «Աստծո վեցօրյա գործերի», այսինքն՝ վեցօրյա արարչագործության հետ՝ հենվելով միայն վեց թվի վրա, այն դեպքում, երբ սայլը, որպես Մովսեսի երկրորդ Օրենք, չէր կարող իր մեջ ամփոփել Ծննդոց գիրքը: Եվ վերջապես, ինչպես կարող էր հեղինակը *«Մին մանուշակ խրձադիզեալ»-ը* (այսինքն՝ խուրձերով դիզած մի բարդ մանուշակը) մեկնել իբրեւ «Միաւորեալ Երրորդութիւն», երբ որեւէ կապ կամ նմանություն չի կարող լինել **դիզված խուրձերի** եւ միասնական **Սուրբ Երրորդության** *միջեւ*: Բացի այդ, Նարեկացին՝ խորհրդապաշտ բանաստեղծը, որ տաղի սկզբում Քրիստոսին պատկերում է ոսկեղեն գահույքին բազմած եւ արքայորդու նման ծիրանի բեհեզներով զարդարված, չէր կարող միաժամանակ այդչափ անփույթ վարվել բարձրագույն սրբանվեր խորհրդանիշի՝ Սուրբ Երրորդության հետ եւ միասնական Աստվածությունը ներկայացնել սայլի վրա խուրձերով դիզված մանուշակի փոխաբերությամբ: Այլ դեպքում Նարեկացին Հիսուս Քրիստոսի հետ հիշատակում է միայն Հայր Աստծուն եւ Սուրբ Հոգուն.

«Ի Քրիստոս Յիսուս
եւ ի հայր նորին հզօր եւ ահաւոր,
Յանուն եւ ի կամս բարերարութեան
Հոգւոյն ճշմարտի»:
(«Մատեան ողբերգութեան», ԺԱ, Ե)

Նույնիսկ սայլի առեղի (երկար ու հաստ գերան, որի վրա նստած է սայլը, եւ որի ծայրից կապվում են լուծն ու եզները) գույնը, որ մեկնության մեջ դառնում է չորս գույն, նույնացվում է Քրիստոսի Ավետարանի հետ: Այս եւ մյուս՝ ավելի քան անհամոզիչ «վերծանումները» անձեռնհաս գրչի որոնումների արդյունք են: Թեեւ Մ. Աբեղյանը գտնում է, որ *«Առանց մեկնության այդ երգը գրեթե սոսկ սայլի նկարագիր է, բայց մեկնության հետ միասին էլ,-* գրում է նա,- *այլաբանության կամ աղավաղման պատճառով «հորինվածքի գաղափարը մթնած է»* (Մ. Աբեղյան, Հայոց հին գրականության պատմություն. Երկեր, հտ.Գ, Երեւան, 1968, էջ 625):

Ինչպես տեսնում ենք, «Յարութեան տաղի» մեջ մուծված մեկնությունը՝ իր անհիմն հարանվանումներով, չի համապատասխանում բուն տաղի գաղափարին: Մեկնությունն ամբողջությամբ կամ գոնե մասնակի պետք է վերաբերեր հարության խորհրդին, մինչդեռ նշված այլաբանություններից որեւէ մեկում նման բան չենք նկատում: Հարկ է շեշտել, որ Գր. Նարեկացին, որպես կանոն, մեծ ու փոքր քերթվածքներում, իր խորհրդապաշտական այլաբանությունները չի բացահայտում, այլապես դրանք անիմաստ կլինեին, ճիշտ այնպես, ինչպես Գրիգոր Մագիստրոսը չի մեկնում իր խրթնաբանությունները:

Գրիգոր Նարեկացու «Մատեան ողբերգութիւնը»՝ Նարեկը, 13-14 դդ. սկսյալ, ենթարկվել է մանրակրկիտ լուծմունքի, որոնց տարբեր խմբագրություններում տեղ են գտել նաեւ կամայական վերծանումներ (այս մասին մանրամասն տես՝ Պողոս Խաչատրյան, Նարեկի միջնադարյան լուծմունքը, Երեւան, 1990) արժեքավոր ուսումնասիրության մեջ):

Անդրադառնալով Նարեկացու միջնադարյան լուծմունքի նախնական խմբագրությանը (13-14 դդ.)՝ լուսահոգի Պողոս Խաչատրյանը բերում է անվանի հայկաբան Գաբրիել Ավետիքյանի կարծիքը՝ մեկնիչի գիտական հմտության մասին. *«Շատ բացատրություններ կան, որոնք էապես ճիշտ չեն, արտահայտում են անհամապատասխանություն՝ «անյարմար իմաստս»: Երբեմն էլ մեկնիչը տարվում է ավելորդություններով եւ այլ աշխատություններից հայտնի այնպիսի ընդհանուր տեղեկություններ քաղում ու մատուցում, որոնց պահանջը տվյալ դեպքում չի զգացվել»* (նույն տեղում, էջ 11-12):

Շարունակությունը՝ էջ 7

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ԵՂԻԱ Ա ԱՐՃԻՇԵՑԻ (703-717)

Սկիզբը՝ էջ 3

Եղիայի գործունեության վերաբերյալ պատմությունը լռում է: Լինելով արաբների հետ համագործակցության կողմնակից՝ նա, ամենայն հավանականությամբ, համամիտ չեղավ Սմբատ Բյուրատյանի՝ բյուզանդացիների կողմն անցնելուն եւ անգամ նրա զորքը գլխավորելուն, սակայն հազիվ թե անտարբեր մնաց արաբների քստմնելի վարքագծի նկատմամբ: Հնարավոր է, որ նա բողոքեց Վալիդին Օկբայի անլուր հանցագործությունների համար եւ պատճառ դարձավ, որ նա ետ կանչվի, սակայն պատմությունը, ցավոք, այդ մասին տեղեկություններ չի պահպանել: Կարելի է նաեւ կարծել, որ Աբդուլ-Ազիզի հաշտարար ու խաղաղարար գործունեությունն էապես կապված էր Եղիա կաթողիկոսի՝ նոր ոստիկանի վրա ունեցած ազդեցության հետ: Ինչպես վերը նշվեց, արաբ ոստիկանը վերականգնեց Դվնի պարիսպներն առավել հզոր եւ ընդարձականիստ մեծությամբ, քան նախկինում էր: Չի բացառվում, որ Եղիայի հոգածությամբ այդ շրջանում նորոգվեցին Դվնի հայրապետանոցը եւ ուրիշ եկեղեցիներ:

Պատմիչները գովեստով են խոսում Աբդուլ-Ազիզ ոստիկանի շինարարական գործունեության եւ հաշտ դիրք ունենալու մասին, սակայն այդ ամենն արվում էր առաջին հերթին արաբական տիրապետությունը Հայաստանում ուժեղացնելու համար: Արաբները Հայաստանի պես անհանգիստ երկրում քիչ թե շատ ապահով էին զգում միայն ամուր պարիսպների ետեւում, իսկ Դվինը, իրերի բերումով, վերածվել էր արաբական տիրապետության գլխավոր կենտրոնի:

Հետաքրքիր դասավորվեց Սմբատ Բյուրատյանի կյանքը, որը մեկ հարում էր բյուզանդացիներին, մեկ՝ արաբներին: Ըստ պատմիչների՝ նա ոստիկանի օգնական եղավ 20 տարի, այսինքն՝ 695-715 թթ.: Սմբատը եւ իր յուրայինները 705 թվին փախել եւ հաստատվել էին Փույթ քաղաքում, որտեղ նրանք մնացին 6 տարի: Շուտով նա հուսախաբ եղավ նաեւ բյուզանդացիներից, եւ երբ Աբդուլ-Ազիզը, նշանակվելով ոստիկան, հրովարտակ ուղարկեց հեռացած նախարարներին՝ առաջարկելով վերադառնալ իրենց տիրույթները եւ տալով երդմնագիր, իսկ Բյուզանդիայում Հուստինիանոս Բ կայսրը սպանվեց, եւ գահ բարձրացավ հայազգի Վարդան Փիլիպիկոսը, նա իր յուրայիններով վերադարձավ Հայաստանի արաբական հատվածը: Բյուզանդիայի վրա զայրացած՝ նրանք ավարի տվին իրենց հյուրընկալած քաղաքը, կողոպտեցին եկեղեցիների ու վանքերի գանձերը: Չկարողանալով վրեժ լուծել կատարվածի համար՝ բյուզանդացիները հայերի պատրաստության համար նզովագիր հրապարակեցին, որն ամեն տարի՝ Զատիկին, կարդացվում էր բյուզանդական եկեղեցիներում: Փույթի ավերումն ու կողոպուտը դրականորեն ընկալվեց արաբ ոստիկանի կողմից, եւ Սմբատը 6-ամյա ընդմիջումից հետո, որը պատմիչ Սամվել Անեցին մտցրել է նրան վերագրված 20 տարիների պաշտոնավարության մեջ, շարունակեց վարել Հայաստանի պատրիկի պաշտոնը: Դրան, թերեւս, նպաստեցին նաեւ Եղիա կաթողիկոսի միջնորդությունն ու աջակցությունը:

Եղիա կաթողիկոսի օրոք Հայոց Արեւելից կողմերում, որոնք մտնում էին Առանի երկրամասի մեջ եւ ենթարկվում էին այսպես կոչված Աղվանից կաթողիկոսությանը, բարձրացավ քաղկեդոնականության խնդիրը: Կաթողիկոս Ներսեսը, որ նախկինում Բակուր էր անվանվում, սկսեց հակվել դեպի քաղկեդոնականությունը: Պատճառը, թերեւս, արաբների կողմից նեղվելով՝ բյուզանդական օժանդակությունը փնտրելն էր, որում նրան աջակցում էր Սպրամ անունով մի տիկին: Եղիա կաթողիկոսը երկիցս եւ երիցս նրան նամակ ուղարկեց՝ առաջարկելով ետ կանգնել մոլորությունից, սակայն թե՛ կաթողիկոսը եւ թե՛ Սպրամ տիկինը չանսացին նրան: Տեսնելով դրա վտանգավոր հետեւանքները երկրի համար՝ Հայոց Արեւելից կողմերի նախարարները դիմեցին Եղիա հայրապետի օգնությանը: Այլ ելք չտեսնելով՝ նա դիմեց արաբական խալիֆին՝ Օմարին, թերեւս Աբդուլ-Ազիզի միջոցով, մեղադրելով կաթողիկոսին Արաբական պետության հպատակությունից դուրս գալու, բյուզանդական կայսեր կողմն անցնելու մեջ: Խալիֆի հրամանով Արմինիա ուղարկվեց հատուկ պաշտոնյա, որի կարգադրությամբ ձերբակալվեցին Ներսես կաթողիկոսն ու Սպրամ տիկինը եւ շղթայակապ ուղարկվեցին Դամասկոս: Մինչեւ Արաբիա ուղարկելը, ինչպես հավաստում է Ստ. Օրբելյանը, Ներսես կաթողիկոսն ու Սպրամ տիկինը մերկացվեցին եւ իրար կապված՝ էշի վրա պտտեցվեցին Պարտավի փողոցներում: Ներսեսը Դամասկոս հասնելուց 8 օր հետո վախճանվեց: Նրա ձերբակալության ժամանակ Եղիան գտնվում էր Հայոց Արեւելից կողմերում: Ուստի մինչեւ Դվին վերադառնալը՝ նա Պարտավում ժողով գումարեց եւ կաթողիկոս ընտրեց Սիմեոնին: «Կանոնագիրք Հայոց»-ում պահպանվել են Սիմեոնին վերագրված կանոններ, սակայն կանոններ ընդունելու մասին մանրամասն հիշատակություններ չեն պահպանվել: Հավանաբար այս դեպքերը եղան, ինչպես ենթադրում է Մ. Օրմանյանը, 713 թվին:

Եղիայի աթոռակալության շրջանում Անանիա Շիրակացու աշակերտներից Հերմոն, Տրդաս, Ազարիա, Եզեկիել եւ Կիրակոս վարդապետներն իրենց ուսուցչի օրինակով որոշեցին հունական ուսմանց մեջ խորանալ եւ մեկնեցին Երուսաղեմ: Այստեղ նրանք հարեցին քաղկեդոնականությանը եւ Հայաստան վերադառնալով՝ փորձեցին այն պաշտպանել նաեւ հայրենիքում: Անանիա Շիրակացին դրա համար նրանց իրենից հեռացրեց, իսկ աշակերտներն էլ սկսեցին անարգել ուսուցչին՝ իբրեւ մոլորյալի: Եղիա կաթողիկոսը կտրուկ քայլեր ձեռնարկեց,

եւ հիշյալ հինգ վարդապետները կա՛մ դադարեցին հետեւել քաղկեդոնականությանը, կա՛մ էլ հեռացան երկրից:

Եղիայի աթոռակալության հետագա տարիներն անցան առանց նշանակալից միջադեպերի եւ իրադարձությունների: Նա մահացավ 717 թվին: Պատմությունը նրան չի դասել նշանավոր հայրապետների շարքը, սակայն արդարությունը պահանջում է մոռացության չտալ եկեղեցուն մատուցած նրա մեծ վաստակը: Նա ճիշտ կողմնորոշվեց հիշյալ քաղաքական իրադրության մեջ եւ դարձավ հայ-արաբական մերձեցման ջատագով եւ քիչ թե շատ տանելի վիճակ ապահովեց արաբների տիրապետության տակ ընկած Հայաստանի համար: Ոչ պակաս կարեւոր էր նրա անզիջում պայքարը քաղկեդոնականության բոլոր դրսեւորումների դեմ, որը հայ ժողովրդի համար ոչ միայն զուտ կրոնական, այլեւ քաղաքական կարեւոր նշանակություն ուներ: Նա միաժամանակ թույլ չտվեց, որ Հայաստանում ազատ գործեն Մայրագոմեցի երեւութականների եւ պավլիկյանների աղանդները, չնայած նրանց ուղղակի չհալածեց:

ԲԱԲԿԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Վկայություններ «ՀԱՅՍՄԱՎՈՒՐՔ»-ից

3 դեկտեմբերի

Սբ. Մինաս Եգիպտացի

Սբ. Մինասը եգիպտացի էր եւ հաղթական զինվոր՝ անօրեն արքա Մաքսիմիանոսի տարիներին: Ռուտիակունի գնդից էր, Կուտինա քաղաքից՝ Արքյուրիկոսի դատավարության ժամանակ: Եռում էր Քրիստոսի հավատքով եւ չէր կամենում տեսնել կռապաշտների մոլությունը: Ուստի թողնելով զինվորությունը՝ գնաց ու մեծ ճգնությամբ բնակվում էր լեռներում:

Մի օր Քրիստոսի հույսի մասին մտածելով՝ գնաց քաղաք՝ հայտնելու համար իր հավատքը: Եվ երբ հրապարակում հավաքվեցին դատավորն ու մի մեծ ամբոխ, սուրբ Մինասը եկավ կանգնեց նրանց մեջ եւ Քրիստոսին խոստովանեց իբրեւ Աստված եւ Աստծո Որդի, իսկ իրեն՝ Քրիստոսի ծառա եւ հավատքով՝ քրիստոնյա: Այնժամ նրան մերկացրին, կողերը հրով այրեցին եւ կողիս քրձով շփում էին: Այնուհետեւ երկաթյա տատասկ տարածեցին գետնի վրա եւ սբ. Մինասին մերկ վիճակով գլորեցին վրան: Ապա հատեցին նրա գլուխը եւ մարմինը կրակը նետեցին:

Այրումից հետո քրիստոնյաները գնացին, հրի միջից սրբի ոսկորների նշխարները հավաքեցին եւ դրեցին մի պատվական տեղ, որտեղ մեծամեծ հրաշքներ տեղի ունեցան: Հետո նրա սուրբ գլուխը տարան Կոստանդնուպոլիս, եւ այնտեղ մեծամեծ հրաշքներ է գործում հիվանդների եւ ծովում ալեկոծվողների վրա՝ ի փառս մեր Աստված Քրիստոսի:

10 դեկտեմբերի

Սբ. Պողիկարպոս

Սուրբ առաքյալների օրերին Քրիստոսին հավատացին ու Հովհաննես Ավետարանչին աշակերտեցին սբ. Պողիկարպոսն ու Իգնատիոս Աստվածազգյացը: Պողիկարպոսը բարի ու Սուրբ Հոգով լի մարդ էր. Քրիստոսի անվամբ մեծ նշաններ ու հրաշքներ էր կատարում:

Զմյուռնիայի Բուկոլիոս եպիսկոպոսի վախճանից հետո նրա աթոռին նստեց սուրբ ու ընտրյալ Պողիկարպոսը եւ եղավ ճշմարիտ հավատքի ջատագովն ու հրեաների ու հեթանոսների հանդիմանողը: Կռապաշտներից շատերի բերեց դեպի աստվածգիտության լույսը՝ Քրիստոսի Ավետարանի ճշմարիտ քարոզչությամբ: Մի օր հրդեհ սկսվեց քաղաքում, եւ հանգցնել չէին կարողանում. սուրբ Պողիկարպոս եպիսկոպոսը գնաց, խաչակնքեց կրակի վրա, եւ կրակն իսկույն հանգավ: Երաշտ եղավ, եւ չորացան բոլոր բույսերը. սբ. Պողիկարպոսի աղոթքով անձրեւ թափվեց երեք օր ու գիշեր, եւ ուրախացավ լիկիացիների երկիրը, մանավանդ՝ Զմյուռնիա քաղաքը:

Շարունակությունը՝ էջ 5

Մատթեոսի Ավետարանի մեկնություն

Ուիլիամ Բարկլիի «Ամենօրյա ուսուցման Աստվածաշունչ» գրքի մեկնության հիման վրա

Սկիզբը՝ թիվ 22

Փրկչի մուտքն աշխարհ

Մատթ. Ա 18-25

Այս հատվածում նկարագրվում են ամուսնական հարաբերություններ, մեր մտածողությամբ՝ արտառոց, անհասկանալի ու հակասական: Նախ՝ Մարիամը ներկայացվում է որպես Հովսեփի *նշանած*, ապա՝ ասվում, թե Հովսեփը որոշում է անաղմուկ *արձակել* նրան, իսկ հետո՝ Մարիամը նրա *կինն* է կոչվում: Սակայն այսօրինակ հարաբերությունները բնականոն են հրեական ամուսնական ընթացակարգի տեսանկյունից, որտեղ երեք մակարդակներ են առանձնացվում.

ա) *Առաջին նշանադրություն.* սա հաճախ կատարվում էր զույգի

տակավին մանկության շրջանում՝ սովորաբար ծնողների կամ միջնորդների կողմից, երբեմն էլ այն տղայի եւ օրիորդի միջեւ, ովքեր երբեւէ չէին տեսել միմյանց:

բ) *Երկրորդ նշանադրություն.* սա այն կարգն էր, ինչը մենք կարող ենք անվանել նշանադրության վավերացում: Այս կետում հնարավոր էր չեղյալ համարել առաջին նշանադրությունը, եթե օրիորդն իր անհամաձայնությունը հայտներ, հակառակ դեպքում այլեւս զույգը բացարձակապես կապվում էր: Այն տեւում էր մեկ տարի, որի ընթացքում նշանվածները համարվում էին այր ու կին, թեեւ դեռեւս իրապես ամուսիններ չէին: Ուստի Հովսեփի որոշման կապակցությամբ այլ կերպ չէր կարելի արտահայտել, եթե ոչ *արձակել* բառով: Հրեական օրենքում հաճախակի է հանդիպում մեզ անըմբռնելի մի զարմանալի արտահայտություն. «Կույս, որ այրի է»: Այսպես էր բնորոշվում այն օրիորդը, ում նշանածը նշանադրության այդ մեկ տարվա ժամանակահատվածում մահացել էր:

գ) *Ամուսնություն,* որը տեղի է ունենում երկրորդ նշանադրության միամյակի վերջնամասում:

Ուստի հրեական ամուսնական նշյալ սովորույթները նկատի առնելու դեպքում այս հատվածում նկարագրվող ամուսնական հարաբերությունները միանգամայն դառնում են սովորական ու հստակ ընկալելի:

Սույն դրվագում Հովսեփին հայտնվում է, որ իր կնոջ՝ Մարիամի մեջ ծնվածը Սուրբ Հոգուց է, եւ որ նրա անունը պետք է դնել **Հիսուս:** Այս անունը հունական ձեւն է հրեական **Joshua-ի, որ նշանակում է Jehovah՝** *փրկություն:* Սաղմոսերգուի վկայմամբ՝ «Եվ նա պիտի *փրկի* Իսրայելն իր բոլոր *նեղություններից* (եբրայեցերենում՝ *անօրենություններից*)» (Սաղմ. ճԻԹ 8): Հովսեփին էլ ասվում է, որ մանուկը պիտի *փրկի* Աստծո ժողովրդին իր *մեղքերից:* Հիսուս աշխարհ էր եկել որպես *Փրկիչ*, ոչ թե Իր, այլ մարդկանց եւ նրանց փրկության համար:

Ծնված Սուրբ Հոգուց

Այս հատվածը մեզ պատմում է, թե ինչպես է Հիսուս ծնվել Սբ. Հոգուց, ինչն անվանում ենք կուսական ծնունդ. «Մարիամը... Սուրբ Հոգուց հղիացած գտնվեց» (Մատթ. Ա 18), «...որովհետեւ նրա մեջ ծնվածը Սուրբ Հոգուց է» (Մատթ. Ա 20):

Ի՞նչ է նշանակում՝ Հիսուսի ծնունդը Սբ. Հոգուց եղավ: Հրեական մտածողության մեջ Սբ. Հոգին ուներ որոշակի գործառույթներ: Այստեղ մենք չենք կարող լիությամբ անդրադառնալ Սբ. Հոգու քրիստոնեական մտածողությանն ու գաղափարին, այլ պետք է այն մեկնաբանել հրեական, ասել է թե՝ Հովսեփի ընկալման ու հասկացողության լույսի ներքո:

ա) Համաձայն հինկտակարանյան գաղափարաբանության՝ *Սբ. Հոգին է Աստծո ճշմարտությունը հաղորդել մարդկությանը:* Սբ. Հոգին է ուսուցանել մարգարեներին, թե ի՛նչ ասել, սովորեցնել մարդկանց, թե ի՛նչ անել, Նա է Աստծո ճշմարտությունը դարերի ու սերունդների ընթացքում աստիճանաբար հայտնել մարդուն՝ համաձայն նրա ընդունելու, հասկանալու, յուրացնելու կարողության եւ պատմական փորձառության: Իսկ Հիսուս այն անձն է, Ով հայտնում է Աստծո ճշմարտությունն ամբողջականությամբ, Ում մեջ տեսնում ենք, թե Ո՛վ է Աստված, եւ ինչպե՛ս պետք է լինի մարդը: Հիսուսից առաջ մարդիկ Աստծո մասին ունեին աղոտ ու անորոշ, հաճախ էլ թյուր պատկերացում ու գաղափար, ովքեր լավագույն դեպքում կարող էին լոկ կռահումներ ու եզրակացումներ անել, բայց Հիսուս կարող էր ասել. «Ով ինձ տեսավ, Հորը տեսավ» (Հովհ. ԺԴ 9): Հիսուսի մեջ տեսնում ենք սերը, կարեկցանքը, ողորմածությունը, Աստվածային մաքրությունն ու սրբությունը, ինչն անկարելի է գտնել արար աշխարհում: Հիսուսի գալստյամբ կռահումների ու գուշակումների ժամանակն անցնում է եւ գալիս

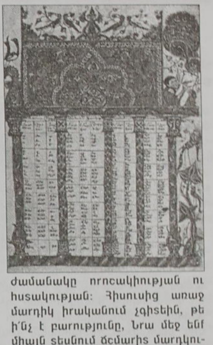

ժամանակը որոշակիության ու հստակության: Հիսուսից առաջ մարդիկ իրականում չգիտեին, թե ի՛նչ է բարությունը, Նրա մեջ ենք միայն տեսնում ճշմարիտ մարդկությունը, բարությունը, Աստծո կամքին իրական հնազանդությունը: Հիսուս գալիս է մեզ ուսուցանելու ճշմարտությունն Աստծո եւ մեր մասին:

բ) Հրեաները հավատում էին, որ Սբ. Հոգին ոչ միայն բերել է Աստծո ճշմարտությունը, այլ նաեւ հնարավորություն է տալիս մարդկանց ճանաչելու այդ ճշմարտությունը: Այսպես, Հիսուս մարդկանց աչքերն է բացում դեպի ճշմարտությունը: Նրանք կուրացել էին իրենց սեփական անգիտությունից, մոլորվել իրենց նախապաշարումներից, նրանց մտքերն ու աչքերը խավարել էին իրենց մեղքերից ու կրքերից: Հիսուս կարող է բացել մեր աչքերը, որ ի վիճակի լինենք տեսնելու ճշմարտությունը:

Շարունակությունը՝ էջ 6

Վկայություններ «ՀԱՅՍՄԱՎՈՒՐՔ»-ից

Սկիզբը՝ էջ 4

Այն օրերին Դեկոս արքայի կողմից մեծ հալածանք սկսվեց (քրիստոնյաների դեմ), եւ շատերը մարտիրոսացան Քրիստոսի անվան համար: Իր նահատակությունից երկու օր առաջ սբ. Պողիկարպոսը երազում տեսավ, որ գլխի բարձն այրվեց: Արթնացավ եւ իր աշակերտներին ասաց. «Կանդան եղածս ժամանակ կրակով պիտի այրվեմ ես»: Եվ մինչ այս մասին խոսում էին, ահա եկան-հասան զինվորներն ու սրբին բռնեցին, եւ նա հոժարակամ գնաց նրանց հետ: Երկնքից ձայն հնչեց նրան. «Զորացի՛ր, Պողիկարպո՛ս, եւ քա՛ջ եղիր, որովհետեւ ես քեզ հետ եմ»:

Նրան կապած բերեցին բդեշխի առաջ եւ ստիպում էին ուրանալ Քրիստոսին: Սուրբն ասաց. «86 տարի է, ինչ պաշտում ու ծառայում եմ Քրիստոսին եւ երբեք Նրա պատվիրանը չխախտեցի: Նա ինձ բազում բարիքների արժանացրեց, ես ինչպե՞ս կարող եմ ուրանալ Նրան եւ կամ հայհոյել Նրան, Ով իմ թագավորն է»: Եվ բդեշխը հրամայեց այրել սրբին: Ձեռքերը բռնեցին, մեջքին կապեցին, նա, աչքերը վեր բարձրացնելով, աղոթեց առ Աստված, ապա նրան հուրը գցեցին: Բոցը բարձրացավ որպես կամար ու նավի՝ քամիներից ուռած առագաստ, սուրբը ներսում ասես վրանում լիներ: Հրից անուշ հոտ բուրեց: Դահիճները, սրբին պայծառ դեմքով տեսնելով, կարծում էին, թե կենդանի է, եւ կամենում էին սրով սպանել: Եվ տեսան, թե ինչպես նրա հոգին աղավնու պես ելավ երկինք, իսկ մեռած մարմինը խոցելուց շատ արյուն թափեց ու հանգցրեց կրակը: Հետո նոր կրակ վառեցին եւ սրբի մարմինն այրեցին:

Հավատացյալները գաղտնաբար գնացին, մնացած ոսկորները ժողովեցին եւ դրեցին նշանավոր տեղում:

Սուրբ Պողիկարպոս եպիսկոպոսը Զմյուռնիա քաղաքում, Դեկոս արքայի օրոք, 12-րդ մարտիրոսը եղավ՝ ի փառս մեր Քրիստոս Աստծո:

Կոռնելիոս Հարյուրապետ

Կոռնելիոս Հարյուրապետը Պաղեստինի Կեսարիայից էր, ծագումով՝ հեթանոս, իտալացիների զնդից, պատկառելի մի ծերունի՝ փառավոր ամենքի աչքին: Առաքյալների օրերին հեթանոսներից նա հավատաց Քրիստոսին, քանի որ բնավորությամբ բարի էր, աղքատասեր, ողորմած ու աղոթարար: Ուստի եւ տեսավ Աստծո հրեշտակ Ռափայելին, ինչպես եւ գրված է «Գործք առաքելոց»-ում: Պետրոս առաքյալի հրամանով Կոռնելիոսը գնաց Սկեփսիոն քաղաքը, որ մոտ է Ափիդոսին՝ քարոզելու այնտեղ Աստծո խոսքը: Դեմետրիանոս իշխանը, նրան բռնելով, բազում բողոքանքներով ու սպառնալիքներով ջանաց հեռացնել Քրիստոսի հավատքից, բայց չկարողացավ: Հակառակը՝ Կոռնելիոսը ջանում էր նրանց անարգել սալ կուռքերն ու հավատալ Քրիստոսին: Բազում խոսքերից հետո իշխանին ասաց. «Եկ գնանք չաստվածների տաճարը եւ տեսնենք, թե որքան զորություն կունենան»:

Իշխանն առավ իր կնոջն ու որդիներին եւ Կոռնելիոսի հետ գնաց կուռքերի տաճարը: Կոռնելիոսի աղոթելու ժամանակ բագինները ընկան ու փշրվեցին: Սրա վրա խիստ բարկանալով՝ իշխանը, սաստիկ հարվածներ տալով, ծեծեց Կոռնելիոսին եւ բանտ դրեց: Եվ մինչ իշխանի կինն ու որդիները տաճարում էին, հանկարծակի գետինը շարժվեց, տաճարը փլվեց եւ սպանեց ներսում եղածներին: Իշխանը լսելով՝ պատռեց իր հանդերձները եւ գնալով այնտեղ՝ կոծում էր իր անձն ու լալիս կնոջ ու որդիների վրա: 500 մարդկանց հրամայեց պեղել հողն ու քարերը եւ հանել մեռածներին: 10 օր խիստ աշխատեցին եւ չկարողացան նրանց գտնել, եւ իշխանը որոշեց սպանել Կոռնելիոսին: Քրմերից մեկն ասաց իշխանին. «Ես տաճարի ավերակից ձայն լսեցի, ասում էին. «Մեծ է քրիստոնյաների Աստվածը, որ Իր ծառա Կոռնելիոսի միջոցով փրկեց մեզ այս վտանգից»: Եվ իշխանը գնաց բանտ, ընկավ Կոռնելիոսի ոտքերը եւ աղաչում էր նրան գնալ ավերակից հանել կնոջն ու որդիներին: Կոռնելիոսն ասաց. «Եթե Քրիստոսին հավատաս, ձեր խնդրանքները կկատարվեն», եւ գնաց այնտեղ ու խաչակնքեց Հիսուս Քրիստոսի անվամբ: Իշխանի կինն ու որդիները ողջ-առողջ ելան ավերակի միջից եւ աղաղակեցին. «Մեծ է քրիստոնյաների Աստվածը, եւ անհաղթ է Նրա զորությունը»: Տաճարը պեղող 500 մարդիկ իշխանի հետ միասին հավատքի եկան:

Սբ. առաքյալ Կոռնելիոսը երեք տարի մնաց այնտեղ, ամբողջ քաղաքը քրիստոնյա դարձրեց: Իսկ սրբի մահվան օրը երկնքից ձայն հնչեց նրան. «Եկ, Կոռնելիո՛ս, եւ հանգստացի՛ր արդարների հետ երկնքի արքայության մեջ»: Եվ նա գոհացավ Աստծուց, երկար աղոթեց այն քաղաքի համար, որ հավատքի մեջ անսասան մնա, եւ խաղաղությամբ հանգչեց ի Քրիստոս փետրվարի 22-ին: Դեմետրիանոս իշխանը սրբի մարմինը թաղեց իրենց գերեզմանատեղիում, այնտեղ մորենի բուսնեց ու գերեզմանը ծածկեց: Քրիստոնեության օրերին սբ. Կոռնելիոսը, գիշերը երազում երեւալով Սեղբիանոս եպիսկոպոսին, ցույց տվեց իր գերեզմանի տեղը, եւ եպիսկոպոսը գնաց այնտեղ, հողը փորեց, մորենին արմատախիլ արեց եւ գերեզմանի վրա սուրբ Կոռնելիոսի անվամբ եկեղեցի կառուցեց՝ ի փառս մեր Քրիստոս Աստծո:

Թարգմ.՝ Ա. Ստամբոլցյանի

ՇԵՆՈՒԴԱ Գ

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

Սկիզբը՝ էջ 2

Ա. *Սրբազան Ավանդությունն ավելի վաղնջական է, քան Սուրբ Գիրքը:*

Բ. *Սուրբ Գիրքն ամեն ինչ չի նշում:*

Գ. *Որո՞նք են Տիրոջ խոսքերն Աստծո արքայության մասին:*

Դ. *Ավանդությունը վերցված է սուրբ առաքյալների վարդապետություններից:*

Ե. *Առաքյալները եկեղեցու համար կանոններ կարգեցին:*

Զ. *Պողոս առաքյալն իր ուսմունքն ընդունել է Տիրոջից:*

Է. *Առաքյալներն իրենց թղթերում գրանցել են բաներ, որոնք իրենք վերցրել են Սրբազան Ավանդությունից:*

Ը. *Սրբազան Ավանդության օգուտները:*

Թ. *Վավերական եւ անվավեր Ավանդություն:*

Ժ. *Եկեղեցու՝ ուսուցանելու եւ օրենքներ կարգելու իշխանությունը:*

ԺԱ. *Ճշմարիտ Ավանդության պայմանները:*

ԺԲ. *Առաքյալները պատվիրում են Ավանդության պահպանումը:*

Սրբազան Ավանդությունը Սուրբ Գրքում չկպայված այն բոլոր վարդապետություններն են (ուսմունքները), որոնք մեզ հասել են առաքյալների եւ եկեղեցու հայրերի՝ մեզ փոխանցման միջոցով: Այս վարդապետությունները ներառում են այնպիսի նյութ, որը կարող է եւ չլինել Սուրբ Գրքում, սակայն որեւէ կերպ չի հակասում նրան:

Բողոքականները չեն հավատում Սրբազան Ավանդությանը: Նրանք հետեւում են միայն Սուրբ Գրքին: Այսպես նրանք մերժում են այն ժառանգությունը, որ եկեղեցին ձեռք է բերել նախորդ սերունդներից՝ առաքյալների եւ եկեղեցու հայրերի գործերը, սուրբ ժողովների որոշումները, եկեղեցու կանոններն ու սահմանակարգումները, եկեղեցու ծեսն ու բանավոր Ավանդությունը:

Շարունակությունը՝ էջ 8

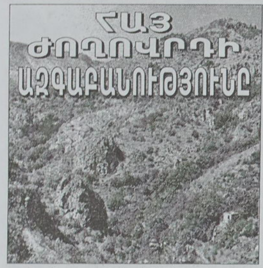

Ներսես կաթողիկոսի դերը ներքին եւ արտաքին քաղաքական բարդ հարաբերություններում

Հռոմեա-պարսկական հակամարտության սրման պայմաններում, երբ մի կողմից Հռոմը, մյուս կողմից Պարսկաստանը ձգտում էին Հայաստանը ներգրավել իրենց միջեւ ծավալվող պայքարում, քաղաքական լծակներով ճնշման եղանակները երկուստեք սաստկացան: Երբ պարսկական կողմը նենգորեն ձերբակալեց եւ կուրացրեց Տիրան թագավորին, ապա Հռոմում, կայսեր հրամանով, սպանվեց Արշակի եղբայրը՝ արքայազն Տրդատը՝ Գնելի հայրը: Մյուս պատանդների կյանքը նույնպես վտանգված էր: Ինչպես նշում է Մովսես Խորենացին, այդպիսի նենգ սպանությունից հետո հռոմեական զորքն արդեն շարժվեց Հայաստանի վրա: Այդ ժամանակ Արշակ թագավորը հռոմեական զորքին ընդառաջ ուղարկեց Ներսես կաթողիկոսին, եւ հաշտություն կայացվեց:

Ըստ Փավստոս Բուզանդի՝ Հայոց աշխարհի եւ Հունաց կայսեր միջեւ կնքված խաղաղության եւ միաբանության դաշինքի նորոգման առիթով, Հայոց թագավորը Ներսես կաթողիկոսին եւ նրա հետ հայոց մեծամեծներից տասը նախարարների՝ պատշաճ պատրաստությամբ, ուղարկեց Վաղես կայսեր մոտ: Ներսես կաթողիկոսն իր մեկնումից առաջ Խադին ձեռնադրեց Բագրեւանդի եւ Արշարունյաց եպիսկոպոս եւ թողեց իրեն փոխանորդ ու տեղապահ:

Կայսեր միակ զավակն այդ ժամանակ ծանր հիվանդ էր: Սուրբ Ներսեսն աղոթեց նրա համար եւ դիմելով կայսերն՝ ասաց. «Եթե հավատաս, որ Տեր Հիսուս Քրիստոս Աստծո միածին Որդին ու ծնունդն է, Նրա ինքնությունից եւ իսկությունից, Հոր որովայնից ծնունդ եւ ոչ թե արարած, Հորից ծագած... Նրա էության նկարագիրը... որ սկզբից ի վեր նստում էր Հոր աջ կողմը եւ Իր ծնողի աթոռակիցն էր... վեր կացավ աջակողմի աթոռից, փոքրացավ, ամփոփվեց, Կույսից մարմնացավ, մարդացավ, Ինքն Իրեն նվաստացրեց, մարդ դարձավ, Իր կամքով վշտեր կրեց, մեռավ եւ հարություն առավ, բոլորին առհասարակ կյանք պարգեւեց, (երկինք) վերացավ եւ նստեց Իր բնական աթոռը՝ Իր ծնողի՝ Հոր աջ կողմը...

Ընդունիր դու սուրբ հավատի մկրտությունը արարիչ Հոր անունով եւ խոստովանելով Որդու ծնվելը Հորից բոլոր ժամանակներից առաջ, ըստ իր բնական գոյացության... որ եղավ մեր փրկության եւ կենդանության համար ... Եվ որովհետեւ մարդիկ ինքնակամ մտան ծառայության մեջ, ուստի Ինքը ծառայի կերպարանքով տեր դարձավ, որպեսզի մեզ ծառայությունից ազատի: Երբ Աստված սկզբում ստեղծում էր արարածներ, հետո ստեղծեց մարդուն՝ Իր աներեւույթ եւ երեւացող զորություններով ի մի հավաքելով... որին ստեղծեց Իր պատկերի եւ կերպարանքի համաձայն եւ նրան դարձրեց իր կամքի տերը: Սակայն սատանայի նախանձով, խաբեբայական խարդախ բանսարկությամբ (մարդը) փչացավ: Իսկ Տերը եկավ խղճալու կորչողին, ծնվեց Կույսից մարդու կերպարանքով, որպեսզի երկնքում եւ երկրում խաղաղություն հաստատի.... Աստծո մեծությունն ստեղծեց ամեն ինչ եւ մարդուն դարձրեց ամեն ինչի տերը. հրամայեց եւ բազմացան: Ապա իշխաններ նշանակեց եւ առաջնորդներ կարգեց: Իսկ երբ մի անգամ պատվիրանազանց եղան, իշխանությունից զրկվեցին, որ ստացել եւ առաջուց ունեին ու երկրորդ անգամ միայն կարիքների համար թույլ տվեց ոմանց իշխել, ոմանց չիշխել, որպեսզի գոնե հետո իշխելով ճանաչենք շնորհը եւ չիշխելով Ամենաշիրոջ իշխանությունը գիտակցենք: Իսկ ո՞վ է, որ չի ձգտում մեծության, մարմնի առողջության եւ կամ կարիք չզգա կամակատարության, որ վայել է միայն Աստծո Միածին Որդուն... Իսկ որոնց վրա արդար Արեգակը սփռում է Իր հավատի լույսը եւ գրում խավարի, տգիտության սեւ մառախուղը, նրանք մշտապես անարգում են սուտն ու մոլորությունը՝ նախ իրենց գործերով ու բարի օրինակով եւ ապա ուրիշներին նույնը սովորեցնելով, նախ չկասկածելով արարչության զորության Երրորդության հավատին, ապա սրբությամբ, զգաստությամբ եւ պարկեշտությամբ իրենց աշխարհիկ բաներից զերծ պահելով, ապրում են լրիվ հանգստությամբ մեր Արարիչ Աստծու Որդի Քրիստոսի կամքով եւ, արհամարհելով, ոտնատակ են տալիս բոլոր անցավոր բաները եւ Սուրբ Հոգու թեւերով բարձրասլաց թռչում են, անցնում խաժամուժ խմբերի վրայով, որոնք այս աշխարհում, մեր օրերում խանգարիչներ են...»: Այս եւ ուրիշ նման այլ խոսքերով Հայոց Հայրապետը հորդորեց կայսերը հավատքի գալ, տվեց ժամանակ, ապա վկայեց, որ եթե նա մինչ նշված ժամկետը դարձի չգա, որդին կմահանա: Սակայն կայսրը չանսաց սրբի հորդորներին եւ կորցրեց միակ որդուն: Զայրացած եւ վշտից կուրացած միապետը հրաման տվեց երանելի Ներսեսին աքսորել, գցել մեծ ծովի անապատ կղզիներից մեկը, որպեսզի սովից մեռնի: Ապա հրամայեց բոլոր ուղղափառ հոգեւորականներին եւ պահանջեց արիանոսականություն ընդունել: Երբ նրանք հրաժարվեցին, բոլորին աքսորեց ու քշեց օտար երկրներ: Դրանից հետո երկրում մեծամեծ նեղություններ, փորձություններ ու բազում վտանգներ ծագեցին, ավելին, քան երբեւէ եղել էին իր նախորդների ժամանակ:

Իսկ կղզում Ներսեսը մխիթարում էր բոլորին ու քաջալերում, որ հաստատ մնան իրենց հավատքի մեջ՝ բազում փաստերով ու օրինակներով վկայելով Տիրոջ զորության մասին: Ամենն ասելուց հետո նա կոչ արեց. «Բոլորդ ծունր դրեք, որ արժանանաք Քրիստոսի մարդասիրության»: Աղոթքից հետո ծովում հանկարծ ցամաք հող բարձրացավ, եւ մեծ քանակությամբ ձկներ թափվեցին կղզում: Հավաքված փայտերն իրենց-իրենց վառվեցին, սրբի փորած փոսից անուշ աղբյուր բխեց: Կղզու բնակիչներն այսպես Տիրոջ զորությամբ ինը տարի՝ մինչեւ կայսեր մահը, ապրեցին այստեղ:

Շարունակությունը՝ էջ 7

Մատթեոսի Ավետարանի մեկնություն

Ուիլիամ Բարկլիի «Ամենօրյա ուսուցման Աստվածաշունչ» գրքի մեկնության հիման վրա

Սկիզբը՝ էջ 5

Վիլիամ Լոկեի նովելներից մեկում ներկայացվում է մի հետաքրքրական պատմություն, համաձայն որի՝ մի կին, որ ուներ նյութական հսկա կարողություն եւ կյանքի կեսն անցկացրել էր աշխարհի զանազան պատկերասրահներ ու տեսարժան վայրեր շրջագայելով, այդ ամենից հոգնած ու ձանձրացած, հանդիպում է մի ֆրանսիացու՝ նյութական սուղ միջոցներով, բայց լայն գիտելիքներով եւ գեղեցկության հանդեպ մեծագույն սիրով լեցուն: Վայելելով նրա ընկերակցությունը եւ հաղորդ դառնալով նրա գաղափարներին ու պատկերացումներին՝ կինը կյանքի ու աշխարհի այլ՝ միանգամայն տարբեր պատկերի առջեւ է հայտնվում: «Ես երբեք չկարողացա հասկանալ ու ընկալել, թե ինչպիսի՛ն են իրերը,- ասում է կինը նրան,- մինչեւ որ Դուք չսովորեցրիք ինձ, թե ինչպե՛ս նայել դրանց»:

Կյանքը բավական տարբեր է, երբ Հիսուս է ուսուցանում մեզ, թե ինչպե՛ս նայել իրերին: Երբ Հիսուս մուտք է գործում մեր սրտերը, Նա բացում է մեր աչքերը՝ տեսնելու իրերը ճշմարտորեն եւ իրենց ամբողջականության մեջ:

Արարչագործություն եւ վերաարարչագործություն

գ) Հին Կտակարանը հատուկ կերպով Սբ. Հոգին առնչում է արարչագործության հետ: Աստված Իր Հոգու միջոցով է իրականացրել տիեզերքի ստեղծումը: Ի սկզբանե Աստծո Հոգին շարժվում է ջրերի վրայով, եւ քաոսը վերածվում է կարգավորված աշխարհի (տե՛ս Ծնունդ Ա 2): «Տիրոջ խոսքով ստեղծվեց երկինքը,- ասում է սաղմոսերգուն,- եւ իր բերանի շնչով (գրաբար բնագրում՝ հոգւով բերանոյ նորա)՝ նրա բոլոր զորությունները» (Սաղմ. ԼԲ 6): (Հոգի բառը ե՛ւ եբրայերենում՝ ruach, ե՛ւ հունարենում՝ pneuma, ե՛ւ դասական հայերենում՝ հոգի կամ ոգի, արտահայտում է երկու իմաստ՝ հոգի եւ շունչ): «Ուղարկում ես քո շունչը (գրաբար բնագրում՝ հոգի քո) եւ ստեղծում նրանց» (Սաղմ. ՃԴ 30): «Աստվածային հոգին է, որ ստեղծել է ինձ, եւ Ամենակալի շունչն է, որ ուսուցանում է ինձ» (Հոբ ԼԳ 4):

Հոգին աշխարհի Արարիչն ու Կենդանարարն է: Այսպիսով, Հիսուսով աշխարհ է գալիս Աստծո կենսատու եւ արարիչ ուժը: Այդ ուժը, որ սկզբնական քաոսը վերածել էր կարգավորյալ աշխարհի, գալիս է մեր քաոսային կյանքը կարգավորելու: Այդ ուժը, որ կենդանություն էր ներարկել այնտեղ, որտեղ կյանքի նշույլ չկար, գալիս է մեր տկարությանն ու թմրածությանը կյանք ու կենդանություն հաղորդելու: Մենք կենդանություն չենք ունենա այնքան ժամանակ, մինչեւ որ Հիսուս մուտք չգործի եւ Իր ներկայությունը չհաստատի մեր կյանքում:

դ) Հին Կտակարանը հատուկ կերպով Սբ. Հոգին առնչում է ոչ միայն արարչագործությանը, այլեւ վերաարարչագործությանը: Եզեկիել մարգարեն մեզ ներկայացնում է մարդկային չորացած ոսկորներով լի հարթավայրի մի սարսափազդու պատկեր: Նա շարունակում է պատմել, թե ինչպե՛ս են այդ ոսկորները կենդանանում, եւ ապա լսվում է Տիրոջ ձայնը. «Իմ հոգին տալու եմ ձեզ, եւ դուք կենդանանալու եք» (տե՛ս Եզեկ. ԼԷ 1-14): Ռաբբիների մի ասույթի համաձայն՝ Աստված ասել է Իսրայելին. «Այս աշխարհում Իմ Հոգին իմաստություն է դրել ձեր մեջ, բայց գալիք ժամանակներում Իմ Հոգին վերստին ձեզ կենդանացնելու է»: Երբ մարդիկ թաղվում են մեղքի ու թմբիրի մեջ, Աստծո Հոգին է, որ կրկին կարող է նրանց կյանք ու արթնություն տալ:

Այսպես, Հիսուսով աշխարհ է մտնում այն ուժը, որ կարող է վերստեղծել կյանքը, կենդանացնել մեղքի մեջ մեռած մարդկային հոգին, վերահաստատել իդեալները, զորեղացնել կամքը բարության հանդեպ: Նա կարող է վերանորոգել մեղքի հետեւանքով կորուսյալ ու անկյալ կյանքը:

Այս հատվածի բուն իմաստն ու հայտնությունն այն է, որ Հիսուս Քրիստոսի ծննդյան մեջ Աստծո Հոգին ունի կատարյալ գործուն դերակատարություն: Հոգին է, որ Աստծո ճշմարտությունը ոչ միայն հաղորդում է մարդկանց, այլեւ հնարավորություն տալիս նրանց հասկանալու այդ ճշմարտությունը, Հոգին է, որ ոչ միայն ստեղծել է աշխարհը, այլեւ կարող է վերստեղծել մարդկային ներաշխարհը՝ հոգին:

Հիսուս էլ ոչ միայն հայտնում է մեզ, թե Ո՛վ է Աստված, եւ ինչպե՛ս պետք է լինի մարդը, այլեւ բացում է մեր մտքի աչքերը՝ հասկանալու Աստծո՝ մեզ հայտնված ճշմարտությունը: Նա ոչ միայն արարչական, այլեւ վերաարարչական ուժ է, որ կարող է մեղքից ու մահից ազատագրել մարդկային հոգիները:

Վաչիկ սրկ. ՋԱՐԳԱՐՅԱՆ

ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉԸ՝ ուսուցիչներին

Վերջին տարիների դարձն առ Աստված եւ եկեղեցի բնականոն է ու կարեւոր մեր հասարակության հոգեմտավոր ու բարոյական զարգացման համար: Հուսադրող եւ հաճելի է նկատել, որ շատեր արդեն եկեղեցի են մտնում ոչ միայն սովորույթի համաձայն մոմ վառելու, այլեւ խաղաղվելու, աղոթելու, հոգեպես զորանալու համար: Սովորեցին «Հայր մեր»-ն ու «Հավատամք»-ը, մեզ շատ սրտամոտ շարականներն ու տաղերը, եկեղեցական կարգուկանոնն ու վարվելակարգը: Ստեղծվեց հոգեւորականի եւ հավատացյալների միջեւ կապ: Նման փոխհարաբերությունն է դարեր շարունակ հոգեւոր անվտանգության մեջ պահել հայ ժողովրդին եւ կանգուն՝ Հայ Առաքելական եկեղեցին:

Սակայն աստվածճանաչողությունը սկսվում է նախ եւ առաջ գրքից, որ ըստ հեղինակների, գրված է Աստծո ներշնչանքով: Աստվածաշնչի ընթերցանությունը նման է Աստծո հետ զրույցի, որ գիտելիք ու դրական լիցքեր հաղորդելուց զատ, իմաստնացնում է, նույնիսկ բուժում հոգեւոր վերքերը:

Թերեւս այս իրողությունները կարեւորվեցին հեռավոր 1710 թվականին, երբ Գերմանիայում ստեղծվեց առաջին Աստվածաշնչային ընկերությունը: Այս ընկերության հիմնադիր մի դուքս որոշել էր իր գավառի ժողովրդին մատչելի գներով Աստվածաշունչ բաժանել: Կամավոր ու աստվածահաճո այս գործը հետագայում ընդօրինակվեց աշխարհի մի շարք երկրներում՝ եկեղեցիների համագործակցությամբ: Այսօր արդեն աշխարհի երկու հարյուր երկրներում գործում է հարյուրից ավելի Աստվածաշնչային ընկերություն եւ մոտ երեսուն գրասենյակ: Այս կառույցները բացի Աստվածաշունչ բաժանելուց՝ հրատարակում են տարբեր սուրբգրային թարգմանություններ ու օժանդակ գրականություն եւ տարածում դրանք:

1991 թվականին Աստվածաշնչային միջազգային ընկերության մասնաճյուղ հիմնվեց նաեւ Երեւանում: Ընկերության Հոգաբարձուների խորհրդի անդամ են Հայ Առաքելական, Ավետարանական եւ Կաթոլիկե եկեղեցիների ներկայացուցիչները: Հոգաբարձուների խորհրդի պատվավոր նախագահն է Տ. Եզնիկ եպիսկ. Պետրոսյանը: Հայաստանի Աստվածաշնչային ընկերությունը տարբեր դրամաշնորհների միջոցով ստեղծել է բավական հարուստ մի գրադարան՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով նաեւ մանկական աստվածաշնչային գրականության ստեղծմանը: Հրատարակված է պատկերազարդ ու աննախադեպ որակի մի գրականություն, որ յուրաքանչյուր երեխա սիրով բացի ու ընթերցի:

Հայաստանի Աստվածաշնչային ընկերության կազմակերպած ու իրականացվող ծրագրերից մեկին հանդիսատես եղանք վերջերս: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում հավաքվել էին Արմավիրի թեմի դպրոցների տնօրենները: Աստվածաշնչային ընկերությունը ոչ միայն նրանց, այլեւ Հայաստանի բոլոր թեմերում իրականացնում է «Աստվածաշունչ՝ դպրոցներին» ծրագիրը, որի շրջանակներում Հայաստանի բոլոր դպրոցների գրադարաններում այսուհետ կլինեն Աստվածաշունչ եւ օժանդակ գրականություն: Արդեն չորրորդ տարին իրականացվող այս ծրագիրն անցյալ տարի ֆինանսավորել է եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի հայաստանյան Կլոր սեղանը, իսկ այս տարի՝ Զինիշյան հիմնադրամը: Հայաստանի Աստվածաշնչային ընկերության աշխատակից Արշավիր Գաբուջյանը, գրականությունը դպրոցի տնօրեններին հանձնելուց առաջ, երախտիքի խոսքեր հղեց բոլոր նրանց, ովքեր աջակցեցին ծրագրի նախորդ եւ ներկա փուլերի իրականացմանը: Նա հատկապես շնորհակալություն հայտնեց Արմավիրի թեմի առաջնորդ Սիոն եպիսկ. Ադամյանին, որն ավելի կազմակերպչի, քան ստացողի դերում եղավ:

Սուսաննա ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

Գրիգոր Նարեկացու «ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԱՂԻ» նոր մեկնությունը

Սկիզբը՝ էջ 4

Հենց այս հանգամանքն էլ աներկբա ենթադրել է տալիս, որ **լուծմունքի,** այն է՝ վերծանման եւ մեկնության պետք է ենթարկվեին նաեւ Նարեկացու մյուս բանաստեղծական քերթվածները: Նարեկացու «Տաղեր եւ գանձեր» (Երեւան, 1981) ժողովածուի ներածության մեջ Արմինե Քյոշկերյանը նշում է, որ Գեւորգ Սկեւռացին (12-13 դդ.), ձեռնամուխ լինելով «Մատեան ողբերգութեան» պոեմի մեկնությանը, կանգ է առնում նաեւ Նարեկացու գանձերի վրա՝ բացատրելով ու վերլուծելով դրանք (նույն տեղում, էջ 9):

Այսպիսի մեկնությամբ զբաղվել են ոչ միայն ուսյալ աստվածաբաններ, այլ առանձին դեպքերում նաեւ ձեռագրերն ընդօրինակող գրիչները. «Գրչական մեկնության» մի քանի մանր փորձ ցույց է տվել Գ. Աբգարյանը՝ «Վերծանություն Գրիգոր Նարեկացու «Հարության տաղի» հանգամանալից ուսումնասիրության մեջ: Օրինակ՝ Մատենադարանի թիվ 3498 ձեռագրի գրիչը տաղի վերջում իրենից արել է այսպիսի հավելում.

Մետասան առաքելոց բանքն ի գործ
գայր, ի գործ,
Սայլիկն ի գործ գայր, ի գործ...

Թիվ 2339 ձեռագրի գրիչը, տեսնելով, որ տաղի մեկնության մեջ քանիցս շեշտվում են մարգարեները, եւ մոռացված են առաքյալները, հարյուր բարդ խոլրձանն իր կողմից վերծանում է՝ *«մարգարէքն են եւ առաքեալքն»*՝ փոխանակ *«նահապետքն են, մարգարէք»*: Եվ չնայած, որ բուն տաղի մեկնության մեջ սայլը Մովսեսի Երկրորդ Օրենքն է, սրան հակառակ տաղի վերջընթեր տողում էլ հավելում է. *«Պետրոսի եւ Պօղոսի սայլիկն ի գիլ գայր»*. ըստ այսմ՝ ոչ թե Երկրորդ Օրենքի սայլը, այլ Պողոսի եւ Պետրոսի սայլն է գիլ-գլոր մտնում Երուսաղեմ:

Թիվ 7672 (1787 թ.) ձեռագրի գրիչը, տարօրինակ ուղղագրությամբ, իր կողմից տաղը վերնագրել է՝ *«Սուրբ Էջմիածնա տաղ ասվի»* (Գ. Աբգարյանը սույն տաղը նշել է 8736 ձեռագրի համարով: Էջմիածին, 1974, թիվ 1, էջ 46), կարծելով, թե Երուսաղեմ անվան տակ Նարեկացին նկատի է ունեցել Էջմիածինը:

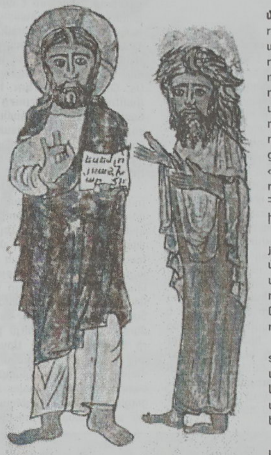

Նման օրինակներից հետո չպետք է զարմանալ, որ Նարեկացու այլաբանական խորհրդանիշները՝ սայլին բարձած խոլորձը, կորնկանը, խրձադիզյալ մանուշակը եկեղեցական մեկնիչների եւ ձեռագրերը խմբագրողների կողմից պետք է վերծանվեին իբրեւ խորհրդապաշտական փոխաբերության նմուշներ: Ավելին՝ մեկնության առարկա են դարձել նույնիսկ այդ այլաբանական ծաղկաբույլերը փոխադրող սայլը, առեղի գունդը եւ նույնիսկ սայլը վարող ճորտը, որը նույնացվում է Հովհաննես Մկրտչի հետ՝ իբրեւ առաջընթաց կարապետ:

Իրականում, **խոլրձան** (խոլորձ), **կորնկան, մանուշակ** ծաղկաբույսերն այս տաղում Նարեկացու հղացմամբ իբրեւ խորհրդանիշներ այլ իմաստ եւ խորհուրդ են ամփոփում իրենց մեջ: Իմ համոզմամբ՝ դրանք բոլորն էլ պետք է ենթարկվեն տաղի հիմնական մտահղացմանը՝ հարության խորհրդին: Եվ հենց այն հանգամանքը, որ նշված ծաղկաբույսերից ոչ մեկը չի հիշատակվում Սուրբ Գրքում, ուղղակի նշանակում է, որ Գր. Նարեկացին ցանկացել է դրանցով խորհրդանշել ոչ թե «Երկրորդ Օրենքի վերացական սրբությունները» (Աս. Մնացականյան), այլ բացառապես Հայ եկեղեցու ավանդական ծիսակարգի խորհրդանվեր սրբությունները:

Այսպես՝ **մանուշակը**՝ որպես գարնանային զարթոնքի նշան եւ **գարնան գուշակ** համարվել է ոչ թե Սուրբ Երրորդության ծաղիկ, այլ վաղ ժամանակներից, թե՛ հայ ժողովրդական բանահյուսության մեջ եւ թե՛ մատենագրական երկերում ընդունված է եղել իբրեւ հարությունը խորհրդանշող ծաղիկ:

Վերը հիշված Գր. Լուսավորչի Վարդապետության մեջ հեղինակը, հարության գաղափարը ժողովրդին բացատրելու համար, պատկերում է գարնանային բնության զարթոնքը, երբ սկսում են բողբոջել ծաղիկները, որոնց թվում եւ *«հորոտն եւ մորոտն եւ մանիշակն»*:

Դեռեւս հեթանոսական շրջանում, հորոտ-մորոտ ծաղիկը ընդունված էր դիցաբանության մեջ իբրեւ անմահության նշան (Հր. Աճառյան, Հայերեն արմատական բառարան, Գ հատ., Երեւան, 1977, էջ 139, հորոտ բառի տակ): Հետագայում էլ՝ քրիստոնեության շրջանում, մանուշակը դարձավ հարության խորհրդանիշ: Դրա համար էլ Գր. Լուսավորչի Վարդապետությունից բերված հատվածում դրանք հիշված են կողք կողքի: Ասվածից հետեւում է, որ Նարեկացին, ոչ առանց հիմքի, մանուշակն ընդունել է իբրեւ հարության նշանակ, որն առկա է նաեւ նրա «Ի յարութիւնն Ղազարու» տաղում.

Փունջ սօսին սաղարթ ստեղնաշիտակ տնկոցն
խունկ հազրէվարդին մանուշակաբեր բիւրին (Գր. Նարեկացի, Տաղեր, 1957, էջ 82):

Հետեւաբար, «Յարութեան տաղում» մանուշակը խորհրդանշում է հարության գաղափարը եւ քանի որ **խուրձերով դիզած** (խրձադիզեալ) է սայլին, կնշանակի **հարություն է բերում բազում մարդկանց**: Ուստի եւ՝ մանուշակը հազիվ թե **Սուրբ Երրորդության ծաղիկ** կոչվելիս լիներ երբեւէ, ինչպես որ այս տաղի մեկնության հիման վրա մտել է որոշ բառարանների մեջ:

Աստվածաշնչային սայլի փոխադրած տապանակն իր մեջ ամփոփում էր Աստծո պատվիրանը՝ Սուրբ օծության յուղ պատրաստելու եւ դրա համար անհրաժեշտ անուշահոտ համեմունքների մասին՝ «Սրբության սրբոցը» օծելու համար (*«Խօսեցաւ Տէր ընդ Մովսիսի եւ ասէ. եւ դու ա՛ռ քեզ կունկս անուշունս, ծաղիկ ընտիր զմռնենաց հինգ հարիւր սիկղ, եւ կինամոմոն զանոյշ զկէս այնորիկ՝ երկերիւր եւ յիսուն, եւ զխունկեղէգն զանոյշ՝ երկերիւր եւ յիսուն, եւ հիրիկ հինգ հարիւր սիկղ ըստ սրբութեանն, եւ եւղ ի ձիթենեաց հիմենաւ միով: Եւ արասցես զայն եւղ յօծումն սրբութեան, եւղ եփեալ ըստ արուեստի իւղագործաց, եւղ յօծումն սրբութեան լինիցի»* (Ելք Լ 22-25): Պետք է կարծել, որ նույն ձեւով էլ հարյուր բարդ խոլրձան (խոլորձներ) հավաքական անունով, Նարեկացին նկատի ունի օծման յուղ՝ մյուռոն եփելու բազմազան անուշաբույր ծաղիկները, որ Քրիստոս բերում է Մասիսի լանջերից, բոլոր ազգերի Սուրբ Մկրտության համար, քանի որ առանց մյուռոնով դրոշմվելու ոչ ոք չի կարող արժանանալ Քրիստոսի հարության շնորհին: *«Վեց բարդ կորնկանը»* դարձյալ նմանատիպ խորհուրդ պետք է ունենա եւ չի կարող կապվել **Աստծո վեցօրյա գործերի հետ,** ինչպես վերծանում է հետագա մեկնիչը:

Շարունակելի

Ալբերտ Մուշեղյան
Գրականագիտության դոկտոր

Ներսես կաթողիկոսի դերը ներքին եւ արտաքին քաղաքական բարդ հարաբերություններում

Սկիզբը՝ էջ 6

Ըստ Մովսես Խորենացու՝ կայսրը մեծարում է Ներսես կաթողիկոսին եւ վերջինիս խնդրանքով ողջ մնացած պատանդներին՝ Տիրիթին ու Գնելին ազատ է արձակում եւ նրա հետ ուղարկում հայրենիք: Գնելը գալիս է Կուաշ ավան՝ իր կուրացած պապի մոտ, որը դեռ կենդանի էր: Տիրանը դառնապես ողբում է որդու՝ Տրդատի մահը՝ իրեն պատճառ համարելով նրա սպանվելուն: Նա Գնելին է տալիս իր բոլոր ունեցվածքը, գյուղերի ու դաստակերտների կալվածները եւ հրամայում հենց նույն ավանում բնակվել: Այնուհետեւ Գնելն ամուսնանում է Անդովկ Սյունեցու աղջկա՝ Փառանձեմի հետ եւ թագավորավայել հարսանիք անելով՝ առատ պարգեւներ տալիս նախարարներին: Սրանք նրան հավանելով ու սիրելով՝ իրենց զավակներին հանձնում են նրան, որոնց էլ նա փառավոր զարդարում է զենքերով ու զարդերով:

Տիրիթը, որը նույնպես սիրում էր Փառանձեմին, փորձում է նենգությամբ նրան տիրանալ: Ուստի սկսում է դավեր նյութել՝ Արշակին համոզելով, որ իբրեւ թե Գնելը ցանկանում էր սպանել նրան եւ դառնալ Հայոց թագավոր:

Արշակը, Տիրիթին հավատալով, ցանկանում էր Գնելից իմանալ, թե ինչո՞ւ նա բնակվեց Այրարատում եւ հայրենական կարգը խանգարեց: Քանզի սովորությունը այնպես էր, որ Այրարատում բնակվեն միայն թագավորը եւ նրա այն որդին, որը պահվում էր իբրեւ թագավորին հաջորդ: Իսկ մնացյալ Արշակունիներն ապրում էին Հաշտյանք, Աղիովիտ եւ Առբերանի գավառներում՝ արքունական եկամուտներով եւ ուտեստով: Ուստի Արշակը Գնելի առջեւ պայման է դնում. «Արդ՝ դու պետք է ընտրես երկուսից մեկը, կա՛մ մահ ընդունել, կա՛մ Այրարատից հեռանալ եւ քեզանից հեռացնել նախարարների որդիներին»: Գնելը թագավորի հրամանը կատարում է ու գնում Աղիովիտ եւ Առբերանի: Անհանգստացած Տիրանը խիստ խոսքեր է ուղղում իր Արշակ որդուն: Ըստ Խորենացու՝ հենց այդ էլ լինում է նրա մահվան պատճառը, եւ Արշակի հրամանով նա թաղվում է Կուաշ ավանում:

Արշակ թագավորը, կրկին Տիրիթի դավադրությամբ, որոշում է Գնելին ծուղակը գցել հենց արքունի բանակում:

Փավստոս Բուզանդը պատմում է, որ Նավասարդի տոնին՝ կիրակի օրը, որը ս. Գրիգորից ու Տրդատ Մեծից սահմանված էր Բագավան ավանում որպես ս. Հովհաննես Մկրտչի հիշատակի տոն, արքունի բանակում հավաքվում են աշխարհական մարդկանց մեծ բազմություն եւ զանազան գավառներից շատ եպիսկոպոսներ: Ներսես կաթողիկոսն էլ իր կողմից ուղարկում է իր աթոռակից Խադին, իսկ ինքը մնում արքունական բանակում՝ հաղորդության խորհուրդը կատարելու: Եվ այդ գիշեր կաթողիկոսի մասնակցությամբ գիշերային մեծ պաշտամունք է կատարվում:

Լուսաբացին, երբ Գնելը հասնում է արքունի բանակ, նրա վրա են հարձակվում մի քանի սպասավորներ եւ ձերբակալում: Փառանձեմը, երբ այդ տեսնում է, վազում է խորան եկեղեցին, ուր կատարվում էր առավոտյան աղոթքը: Փառանձեմը Ներսես կաթողիկոսին գուժում է իր անմեղ ամուսնու կորուստը: Կաթողիկոսը շտապում է արքունի խորանը եւ հորդորում թագավորին՝ հիշեցնելով Տիրոջ պատվիրանները՝ միմյանց խնայելու, սիրելու, իրար չվնասելու մասին: Սակայն թագավորը ձեւացնում է, թե չի լսում կաթողիկոսի խոսքերը: Այդ պահին էլ ներս է մտնում Երազմակ դահճապետը եւ հայտնում, որ Գնելին գլխատել է: Կաթողիկոսը խիստ խոսքերով հանդիմանում է թագավորին եւ նրա մոտից հեռանում ու այլեւս բանակ չի վերադառնում:

Մովսես Խորենացին պատմում է, որ Արշակ թագավորը Գնելի դին, նախարարների հետ Աղիովիտի դաշտն իջեցնելով, թաղում է արքունական Զարիշատ քաղաքում եւ անմեղ տեսք ընդունելով՝ մեծ կոծ է անում: Ըստ Փավստոսի՝ երբ Արշակը իմանում է, որ Տիրիթն իրեն խաբել է, նրան մահապատժի է ենթարկում:

Թվում էր, թե Արշակի՝ Փառանձեմի հետ ամուսնությամբ եւ նրանց որդու՝ Պապի ծնունդով արքայական ընտանիքը խաղաղվելու էր: Սակայն առջեւում նոր փորձություններ էին սպասվում:

Հռոմեական կայսրության եւ Սասանյան Պարսկաստանի միջեւ հակամարտության սրման պայմաններում, Հայոց արքայական ընտանիքում եւ նրա շուրջ նախարարական տների հետ ծավալվող հարաբերություններում տիրող լարվածությունը սպառնում էր երկրի ներքին կայունությանը: Արշակ II-ը արտաքին եւ ներքին քաղաքականության մեջ ուղիներ էր փնտրում թագավորական կենտրոնացված իշխանության ամրապնդման համար: Ներսես կաթողիկոսի՝ որպես խորհրդականի պակասն իր կողքին, ծանրացրեց Արշակի վիճակը:

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԳՅՈՒՏ ԳՈՂԹԱՆՑՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹՅՈՒՆԸ

Դարեր շարունակ Հայ եկեղեցու գործիչների քարոզչության շնորհիվ բազմաթիվ օտարազգիներ հաղորդակցվել են քրիստոնեական հավատին, մկրտվել եւ դարձել ջերմեռանդ հավատացյալներ: Երբեմն այդ իրողությունները, խորապես տպավորվելով հասարակության գիտակցության մեջ, պատմվել են սերնդից սերունդ եւ վերածվել հրաշապատում ավանդույթի՝ իրենց հիմքում, սակայն, ունենալով պատմական ատաղձը: Այդպիսի մի ուշագրավ ավանդազրույց կապված է Գյուտ Գողթանցու անվան հետ, որի մասին տեղեկացնում է Սյունյաց պատմիչ Ստեփանոս Օրբելյանը: Պատմիչն ասում է, որ **«այս հրաշալուր պատմությունը մեզ ավանդեց Հովհաննեսը՝ սուրբ միաբանության** (նկատի ունի Գյուտա վանքը՝ կառուցված 5-րդ դարում Երասխ գետի մոտ - Վ. Կ.) **եկեղեցապանը»**:

Գյուտ Գողթանցին սկզբում աշխարհիկ անձնավորություն էր: Նա Մեսրոպ Մաշտոցի ժամանակակից, Գողթնում նրա լուսավորական ձեռնարկումներին օժանդակող Շաբիթ իշխանի թոռն էր՝ ավագանի անունով՝ Վասակ: Սակայն Որդվաս (Օրդուբադ) գյուղի համար նրա եւ իր եղբայր Շապուհի միջեւ կռիվ է ծագում, եւ Վասակը սրով վիրավորում է եղբորը: Զղջալով արածի համար՝ նա երդվում է հրաժարվել **«աշխարհիկ բոլոր բաներից»**, եթե Շապուհը կենդանի մնա ու բուժվի: Եղբայրն ապաքինվում է, եւ Վասակը, երդման համաձայն, թողնում է աշխարհիկ կյանքը, ձեռնադրվում կուսակրոն հոգեւորական՝ ընդունելով Գյուտ անունը եւ փախչում **«Քաշունիք գավառ, որ այժմ Բարկուշատ է կոչվում»**: Նա այստեղ նվիրվում է մենակեցության եւ վարում ճգնավորի կյանք, ապա տասը տարի անցկացնում Երասխի ափին գտնվող ձորակի փոքրիկ մենաստանում: **«Նրա կերակուրն էին ընդեղենն ու ծառապտուղները,-** գրում է Օրբելյանը,- **որովհետեւ երկիրը ամառ ու ձմեռ եգիպտոսի պես էր»**:

Սակայն Գյուտն աշխարհից մեկուսացած ճգնավոր չէր. նա շփվում էր մարդկանց հետ ու քարոզում Աստծո խոսքը: Ստ. Օրբելյանի հավաստմամբ՝ նրա համար նախատեսվել էր մի սուրբ առաքելություն, ուստի **«տերը կամեցավ հայտնի դարձնել իր սուրբ ծառա Գյուտին»**: Նրա համբավը տարածվեց հատկապես այն ժամանակ, երբ նա քրիստոնյա դարձրեց **«պարսից արքայի որդուն»**: Այդ մասին հրաշապատում զրույցն ավանդում է. **«Պարսից արքայի որդին որսի ելավ մերձակա լեռը, որ նայում է Մուղանի դաշտին: Նրա առաջ երեւաց մի որսի կենդանի՝ եղջյուրների մեջ լուսեղեն խաչ»**: Երիտասարդը, բաժանվելով զորախմբից, հասնում է Երասխի եզրը. այստեղ **«խաչը լուսեղեն մարդու կերպարանք առավ ու վազեց գետի մեջ. երիտասարդը լույսից շլացած աչքերով ընկավ գետն ու երկու ծառաների հետ անցավ: Եղջերուն, նրանց առաջնորդելով մինչեւ ժայռի ստորոտը, այնտեղից աներեւութացավ»**: Հենց այստեղ էլ պարսից արքայորդին հանդիպում է Գյուտին, որն այդ պահին զբաղված էր **«ահավոր կերպարանքով»** արջի վերքը բուժելով: Տեսնելով այդ ամենը, ինչպես նաեւ ճգնավորի ոչ սովորական հրաշագործ արարքը՝ արքայորդին խիստ ազդվում է եւ ցանկանում ծանոթանալ քրիստոնեական հավատին: Գյուտը նրան քարոզում է Ավետարանը եւ ուսուցանում Քրիստոսի հավատը: **«Երիտասարդը,-** գրում է պատմիչը,- **շատ սիրեց եւ խնդրեց մկրտել իրեն: Եվ սուրբը, Տիրոջից իսկույն հրաման ստանալով, մկրտեց երիտասարդին ու երկու ծառաներին: Երիտասարդի անունը դրեց Քրիստոսատուր»**:

Գյուտը եւ իր նոր սաները միաժամանակ շարունակում են իրենց ճգնակեցությունը: Ապա Քրիստոսատուրը, թույլտվություն ստանալով ուսուցչից, բերում է արծաթ, կանչում արհեստավորների եւ կառուցում է եկեղեցի, ուր շուտով հավաքվում են բազմաթիվ կրոնավորներ: Մինչ Քրիստոսատուրը Գյուտի հետ միասին գտնվում էր նորակառույց եկեղեցում, նրա հայրը՝ պարսից արքան, երազում տեսնում է, որ որդին քրիստոնյա է դարձել եւ ապրում է հայոց աշխարհում: Ուստի շատ հանձնակատարներ է ուղարկում որդու մոտ, եւ ապա ինքն է գալիս, սակայն որդին հրաժարվում է վերադառնալուց: Այդ ժամանակ արքայի հրամանով ավերվում է սրբավայրը, սակայն հետագայում նա զղջում է իր դաժանությունների համար եւ որդու պահանջով **«շատ գանձեր ու արհեստավորներ»** է ուղարկում, որպեսզի վերականգնեն եկեղեցին: Պատմիչի վկայությամբ՝ **«հազար մարդ՝ հինգ հարյուր քարագործ ու հինգ հարյուր փայտագործ»** շինում են երեք եկեղեցի՝ **«Սուրբ Երրորդության անունով»**: Շուտով տարածվում է սրբավայրի համբավը: Գալիս են **«բազմաթիվ կրոնավորներ, լցվում է Աստծո տունը»**: Այն կոչվում է **«Երկրորդ Երուսաղեմ»**: Գյուտի ու իր հետեւորդների ջանքերով ստեղծվում է աչքի ընկնող խոշոր վանական հաստատություն՝ բազմաթիվ միաբաններով, անապատականներով, միայնակյացներով: **«Այնտեղ հինգ հարյուր կրոնավորներ նշանակեցին,-** շարունակում է Ստ. Օրբելյանը,- **երկու հարյուրը՝ վանքում, երեք հարյուրը՝ քարանձավներում եւ մենաստանավոր անտառներում, որոնք անտանելի ճգնությամբ ու անդադրում աղոթքներով հրեղեն սյան նման կանգնած էին երկրից երկինք»**:

Այս նշանավոր սրբավայրը շարունակում էր քարոզչական ու լուսավորական լայն գործունեություն իրականացնել հայոց արեւելյան գավառներում՝ ամրացնելով մարդկանց հավատը: Միաժամանակ նորանոր այլազգիներ էին ցանկություն հայտնում մկրտվելու: Պատմիչը տեղեկացնում է, որ Գյուտը եւ իր մերձավոր օգնական Քրիստոսատուրը **«օրեր անց մկրտեցին պարսից նույն թագավորի եղբորորդուն՝ Աբլ Աբաս անունով»**: Աբլ Աբասը փեսայանում է Հայոց Աղվանքի հայկազուն Առանշահիկ տոհմի նշանավոր ներկայացուցիչ Վաչագան Բարեպաշտ արքային՝ ամուսնանալով նրա դստեր հետ:

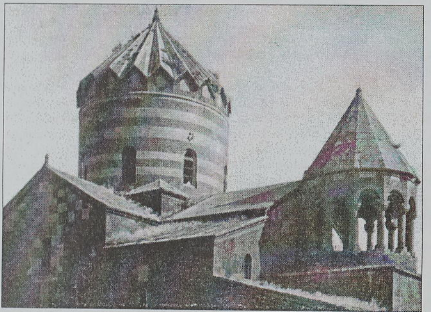

Վաչագանի ու Աբլ Աբասի խնդրանքով Սյունիքի իշխանը Գյուտա վանքին նվիրում է հինգ գյուղ: Ինչպես երեւում է Օրբելյանի մյուս վկայություններից, վանքն ունեցել է բարգավաճ տնտեսություն՝ անասունների հոտերով, կալվածքներով:

Ժամանակի ընթացքում վանքը բազմիցս ենթարկվել է ավերածությունների՝ տալով մեծ կորուստներ, զոհեր: Գերվում է նաեւ Գյուտը, սակայն նրան հաջողվում է փրկվել: Նա վերադառնում ու վերականգնում է վանքը: Ստ. Օրբելյանի պատմությունից տեղեկանում ենք, որ վանքի դեմ ուղղված ասպատակությունները ոչ այնքան թալանչական, որքան նրա կրոնական-քարոզչական գործունեությունը խափանելու նպատակ էին հետապնդում: Եվ իրոք, պարսիկները ոչ թե թալանում էին վանքի ունեցվածքը, այլ առաջին հերթին ավերում էին սրբավայրը եւ կոտորում վանականներին, որպեսզի վերացնեն քրիստոնեության տարածման այդ կարեւոր օջախը: Եթե նկատի ունենանք, որ հիշյալ դեպքերը վերաբերում էին մոտավորապես 5-րդ դարի երկրորդ կեսին, երբ պարսից արքունիքն իրականացնում էր հայերին հավատափոխ անելու ու ձուլելու ծրագրված քաղաքականություն, ապա միանգամայն հասկանալի է դառնում այն հետեւողականությունը, որ դրսեւորվում էր քրիստոնեության դեմ պայքարելիս: Գյուտն ապրեց 84 տարի եւ իր ամենասիրելի հետեւորդի՝ Քրիստոսատուրի հետ միասին դարձավ պարսիկների հերթական ասպատակության զոհը: Վանականները նրան թաղեցին եկեղեցու գավիթում, իսկ Քրիստոսատուրին՝ եկեղեցում, եւ նրանց շիրիմները գաղտնի պահեցին՝ անօրենների կողմից չպղծվելու համար:

Գյուտ Գողթանցու գործունեությունը ժամանակի հոգեւոր կյանքի ուշագրավ դրվագներից է, որը մեկ անգամ եւս վկայում է տարածաշրջանում քրիստոնեական հավատը քարոզելու հայ եկեղեցականների ձեռնարկած հետեւողական գործունեության մասին:

Վարուժան ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ
Մանկավարժ. գիտ. թեկնածու

ՇԵՆՈՒԴԱ Գ

Սկիզբը՝ էջ 5

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՎԵԼԻ ՎԱՂՆՋԱԿԱՆ Է, ՔԱՆ ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԸ.

ԱՅՆ ՀԱՍՆՈՒՄ Է ՄԻՆՉԵՎ ՄԵՐ ՀԱՅՐ ԱԴԱՄԸ:

Ամենավաղ գրավոր օրենքը մեզ հասել է Մովսես մարգարեի ձեռքով, ով ապրել է Ք. ա. 15-14-րդ դդ.-ում: Մինչդեռ Ավանդությունն ավելի հին է: Հազարավոր տարիներ են անցել մինչեւ որեւէ գրավոր օրենքի երեւան գալը: Իսկ ո՞վ էր առաջնորդում մարդկանց միտքն այդ ընթացքում. մի կողմից՝ նրանց խիղճը (բարոյական օրենքը), մյուս կողմից՝ սերնդեսերունդ փոխանցվող Ավանդությունը:

Մենք կփորձենք բերել գրավոր օրենքին նախորդած Սրբազան Ավանդության մի քանի օրինակ:

1) Ծննդոց գրքում գրված է, որ արդար Աբելն Աստծուն ընծայեց իր հոտի պարարտ անասուններին (Ծննդ. Դ 4): Առաքյալը բացատրում է սա՝ ասելով. «Հավատով Աբելն Աստծուն մատուցեց ավելի լավ զոհ, քան Կայենը» (Եբր. ԺԱ 4): Այստեղ հարց ենք տալիս. Աբելն ինչպե՞ս գիտեր Աստծուն զոհ մատուցելու գաղափարը: Որտեղի՞ց էր նա այդ հավատքն ընդունել. նրա ժամանակ դեռեւս ոչ մի գրավոր օրենք չկար: Անկասկած, նա այս գաղափարն ընդունել էր Ավանդության միջոցով իր հայր Ադամից, ով այն ընդունել էր հենց Աստծուց: Սա տեղի է ունեցել 14 դար ավելի վաղ, քան Մովսեսը կգրեր զոհերի եւ ողջակեզների մասին:

2) Նույնը վերաբերում է նաեւ այն ողջակեզներին, որոնք մատուցվեցին մեր հայրեր Նոյի, Աբրահամի, Իսահակի եւ Հակոբի կողմից: Նրանք զոհերի գաղափարի մասին գիտեին իրենց փոխանցված Ավանդության միջոցով: Նույնը կարելի է ասել նաեւ զոհասեղանների հաստատման գաղափարի մասին: Ջրհեղեղից հետո մեր հայր Նոյը «սեղան շինեց Աստծո համար» (Ծննդ. Ը 20), եւ մեր հայր Աբրահամը սեղան շինեց Մամբրեի կաղնու մոտ (Ծննդ. ԺԲ 7): Սեղաններ շինելու ավանդությունը դրանից հետո էլ շարունակվեց, թեեւ այդ ժամանակ դեռեւս չկար Սուրբ Գիրք՝ նրանց այդ մասին պատվիրելու համար:

3) Սուրբ Գրքում գրված է, որ մեր հայր Նոյը վերցրեց որոշ սուրբ անասուններ ու սուրբ թռչուններ եւ սեղանի վրա ողջակեզ մատուցեց, եւ Տերը հոտոտեց այն իբրեւ անուշաբուրություն (Ծննդ. Ը 20-21): Նոյն ինչպե՞ս գիտեր ողջակեզի համար սուրբ կենդանիների գործածության գաղափարի մասին: Նա պիտի որ այն վերցրած լիներ անմիջապես Տիրոջից եւ ապա փոխանցած իրենից հետո եկող սերունդներին, նախքան Մովսեսը Հնգամատյանում կբացատրեր սուրբ կենդանիների գաղափարը:

4) Մելքիսեդեկի հետ մեր հայր Աբրահամի հանդիպման պատմության մեջ գրված է, որ Մելքիսեդեկը «Բարձրյալ Աստծո քահանա էր» (Ծննդ. ԺԴ 18): Ինչպե՞ս էր հայտնի քահանայության գաղափարը, որը Մելքիսեդեկին իրավունք տվեց օրհնելու Աբրահամին եւ որի պատճառով էլ Աբրահամը Մելքիսեդեկին իր ունեցած ամեն ինչից տասանորդ տվեց (Ծննդ. ԺԴ 20): Սրանով Մելքիսեդեկն ավելի բարձր մեկը համարվեց, քան Աբրահամը (Եբր. Է 6,7):

Այդ ժամանակ չկար գրավոր օրենք, որ բացատրեր քահանայությունը - նրա ազնվականությունը, գործը եւ ուրիշներին օրհնություն բաշխելը: Ծննդոց գրքի նախորդող գլուխներում «քահանա» կամ «քահանայություն» բառը չի հիշատակվում: Ուրեմն ինչպե՞ս էր եկել քահանայության մասին գիտությունը, եթե ոչ Ավանդության միջոցով:

5) Մելքիսեդեկի հետ Աբրահամի հանդիպման միեւնույն դրվագում կարդում ենք, որ Աբրահամը նրան «ամեն ինչից տասանորդ տվեց» (Ծննդ. ԺԴ 20): Եթե ոչ Ավանդության միջոցով, ապա ուրիշ ինչպե՞ս էր մեր հայր Աբրահամի ժամանակներում հայտնի, որ քահանաներին պետք է տասանորդ տալ: Իբրեւ գրավոր օրենք՝ տասանորդի օրենքը դեռ չէր ընդունվել:

Սա վերաբերում է նաեւ մեր հայր Հակոբին: Ինչպե՞ս նա իմացավ տասանորդ տալու մասին, երբ ասաց Տիրոջը. «... եւ այն ամենից, որ տաս ինձ, Քեզ տասանորդ կտամ» (Ծննդ. ԻԸ 22): Կասկած չկա, որ նա տասանորդի օրենքն ընդունել էր Ավանդության միջոցով, իր պապ Աբրահամից, ով այս մասին գրավոր օրենք բնավ ստացած չլինելով՝ տասանորդ տվեց Մելքիսեդեկին: Ակնհայտ է, որ Ավանդությունն էր բոլոր մարդկանց ուսուցիչը նախքան գրավոր օրենքը եւ այդուհետեւ եւս մնաց այդպիսին:

6) Հակոբի՝ իր եղբայր Եսավից փախուստը ներկայացնող դրվագում մենք կարդում ենք, որ նա երկրի վրա հաստատված եւ մինչեւ երկինք հասնող սանդուղք տեսավ, որով հրեշտակներ էին բարձրանում ու իջնում: Տերը խոսեց նրա հետ եւ խոստում տվեց: Սուրբ Գիրքն ասում է, որ Հակոբն ասաց. «Տերն այս վայրում է.... եւ սա ոչ այլ ինչ է, քան Աստծո տուն, եւ սա է երկնքի դուռը» (Ծննդ. ԻԸ 16-18): Եվ նա այդ վայրը կոչեց Բեթել, որը նշանակում է «Աստծո տուն»: Նա վերցրեց այն քարը, որ դրել էր գլխի տակ, հաստատեց այն իբրեւ սյուն եւ յուղ լցրեց նրա վրա:

Ինչպե՞ս մեր հայր Հակոբն իմացավ «Աստծո տուն» արտահայտությունը: Ինչպե՞ս իմացավ Աստծո տները նրանց վրա յուղ լցնելով սրբագործելու մասին, երբ գրավոր օրենքով նման բան չէր տրվել: Որեւէ այլ բացատրություն չի կարող լինել, քան որ դա կատարվել է Ավանդության միջոցով:

7) Երբ Աստված գրավոր օրենքը տվեց, կամեցավ, որ Ավանդությունը եւս մնա: Նա պատվիրեց հայրերին, տարբեր առիթներով, ավանդել ու փոխանցել իրենց սովորածը զավակներին: Տերը նրանց հրամայեց տեղեկացնել իրենց զավակներին ամեն արգանդի անդրանիկ ծնունդի զոհաբերման դեպքի մասին (Ելք ԺԳ 14-16): Տերը նաեւ ասաց ժողովրդին. «Նայի՛ր քեզ եւ խիստ զգու՛յշ եղիր քո անձին, չմոռանա՛ս այս բոլորը, որ քո աչքերը տեսան, եւ թող չհեռանան քո կյանքի բոլոր օրերին: Եվ սովորեցրու դրանք քո որդիներին եւ որդիների որդիներին» (Բ Օրենք Դ 9):

8) Նույնիսկ քրիստոնեության մեջ մենք տեսնում ենք, որ Նոր Կտակարանի որոշ հեղինակներ հինկտակարանյան շրջանում կատարված իրողությունների մասին այնպիսի տեղեկություններ են տալիս, որոնք նրանք ստացել են Ավանդության միջոցով: Օրինակ՝ Պողոս առաքյալը տալիս է Մովսես մարգարեին հակառակած երկու վհուկների անունը: Ասում է. «Ինչպես Հանեսն ու Համբրեսը հակառակեցին Մովսեսին, այդպես էլ սրանք են հակառակում ճշմարտությանը» (Բ Տիմ. Գ 8): Մենք չենք կարող այս երկու վհուկների անունները գտնել ոչ Մովսեսի գրքերում, ոչ էլ Հին Կտակարանի մնացած մասյաններում: Պողոս առաքյալը պիտի որ այս անուններն իմացած լիներ Ավանդության միջոցով:

Շարունակելի

Թարգմանությունը
Սեդա ՍՏԱՄԲՈԼՑՅԱՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝
Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝
Աստղիկ Ստամբոլցյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝
ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ
Հեռախոս՝
(0+31) 56780, 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. է տպագր. 15. 12. 2003թ.
Տպաքանակը՝ 2500
Գինը՝ 50 դրամ